

UNIONIN YLEISEN TUOMIOISTUIMEN TUOMIO (ensimmäinen jaosto)

13 päivänä heinäkuuta 2011 *

Asiassa T-39/07,

Eni SpA, kotipaikka Rooma (Italia), edustajinaan asianajajat G. M. Roberti ja I. Perego,

kantajana,

vastaan

Euroopan komissio, asiamiehinään V. Di Bucci, G. Conte ja V. Bottka,

vastaaajana,

jossa kantaja vaatii unionin yleistä tuomioistuinta kumoamaan EY 81 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan mukaisesta menettelystä 29.11.2006 tehdyn komission päätöksen K(2006) 5700 lopullinen (asia COMP/F/38.638 – butadieenikumi ja

* Oikeudenkäyntikieli: italia.

emulsiopolymeroinnilla tuotettu styreenibutadieeenikumi) siltä osin kuin on kyse Eni SpA:sta tai toissijaisesti kumoamaan Eni SpA:lle määrätyn sakon tai alentamaan sitä,

UNIONIN YLEINEN TUOMIOISTUIN (ensimmäinen jaosto),

toimien kokoonpanossa: F. Dehousse (esittelevä tuomari), joka hoitaa jaoston puheenjohtajan tehtäviä, sekä tuomarit I. Wyszniowska-Białecka ja N. Wahl,

kirjaaja: hallintovirkamies K. Pocheć,

ottaen huomioon kirjallisessa käsittelyssä ja 12.10.2009 pidetyssä istunnossa esitetyn,

on antanut seuraavan

tuomion

Asian tausta

- ¹ Euroopan yhteisöjen komissio totesi 29.11.2006 antamassaan päätöksessä K(2006) 5700 lopullinen (asia COMP/F/38.638 – Butadieeenikumi ja emulsiopolymeroinnilla tuotettu styreenibutadieeenikumi, jäljempänä riidanalainen päätös) useiden yritysten

rikkoneen EY 81 artiklan 1 kohtaa ja Euroopan talousalueesta (ETA) tehdyn sopimuksen 53 artiklaa osallistumalla kartelliin edellä mainittujen tuotteiden markkinoilla.

- 2 Riidanalaisen päätöksen adressaatteja ovat seuraavat yritykset:
- Bayer AG, kotipaikka Leverkusen (Saksa)
 - The Dow Chemical Company, kotipaikka Midland, Michigan (Yhdysvallat) (jäljempänä Dow Chemical)
 - Dow Deutschland Inc., kotipaikka Schwalbach (Saksa)
 - Dow Deutschland Anlagengesellschaft mbH (aiemmin Dow Deutschland GmbH & Co. OHG), kotipaikka Schwalbach
 - Dow Europe, kotipaikka Horgen (Sveitsi)
 - Eni SpA, kotipaikka Rooma (Italia)
 - Polimeri Europa SpA, kotipaikka Brindisi (Italia) (jäljempänä Polimeri)
 - Shell Petroleum NV, kotipaikka Haag (Alankomaat)

- Shell Nederland BV, kotipaikka Haag

 - Shell Nederland Chemie BV, kotipaikka Rotterdam (Alankomaat)

 - Unipetrol a.s., kotipaikka Praha (Tšekin tasavalta)

 - Kaučuk a.s., kotipaikka Kralupy nad Vltavou (Tšekin tasavalta)

 - Trade-Stomil sp. z o.o., kotipaikka Łódź (Puola) (jäljempänä Stomil).
- 3 Dow Deutschland, Dow Deutschland Anlagengesellschaft ja Dow Europe ovat kokonaan Dow Chemicalin määräysvallassa joko välittömästi tai välillisesti (jäljempänä yhteisesti Dow) (riidanalaisen päätöksen 16–21 perustelukappale).
- 4 Kyseisiä tuotteita valmisti Enin puolesta alun perin EniChem Elastomeri Srl, joka oli välillisesti Enin tytäryhtiön EniChem SpA:n kautta Enin määräysvallassa. EniChem Elastomeri fuusioitui 1.11.1997 EniChem SpA:han. Enin määräysvallassa oli 99,97 prosenttia EniChem SpA:sta. EniChem SpA siirsi 1.1.2002 strategisen kemianalan liiketoimintansa (myös butadieenikumiin ja emulsiopolymeroinnilla tuotettuun styreenibutadieenikumiin liittyvän liiketoiminnan) sataprosenttisesti omistamalleen tytäryhtiölle Polimerille. Enillä on 21.10.2002 lähtien ollut Polimeri kokonaan välittömässä määräysvallassaan. EniChem SpA muutti nimensä Syndial SpA:ksi 1.5.2003 (riidanalaisen päätöksen 26–32 perustelukappale). Komissio käyttää riidanalaisessa

päätöksessä nimitystä EniChem kaikista Enin omistamista yrityksistä (jäljempänä EniChem) (riidanalaisen päätöksen 36 perustelukappale).

- 5 Shell Nederland Chemie on Shell Nederlandin tytäryhtiö; Shell Nederland on puolestaan kokonaan Shell Petroleumin määräysvallassa (jäljempänä yhteisesti Shell) (riidanalaisen päätöksen 38–40 perustelukappale).

- 6 Kaučuk perustettiin vuonna 1997, kun Kaučuk Group a.s. ja Chemopetrol Group fuusioituivat. Unipetrol osti 21.7.1997 fuusioituneiden yritysten kaikki varat, oikeudet ja velvollisuudet. Unipetrol omistaa 100 prosenttia Kaučukin osuuksista (riidanalaisen päätöksen 45 ja 46 perustelukappale). Riidanalaisen päätöksen mukaan Tavorex s.r.o. (jäljempänä Tavorex), jonka kotipaikka on Tšekin tasavallassa, edusti lisäksi Kaučukia (ja sen edeltäjää Kaučuk Groupia) vientitoiminnassa vuoden 1991 ja 28.2.2003 välisenä aikana. Edelleen riidanalaisen päätöksen mukaan Tavorex edusti Kaučukia vuodesta 1996 lähtien European Synthetic Rubber Associationin kokouksissa (riidanalaisen päätöksen 49 perustelukappale).

- 7 Riidanalaisen päätöksen mukaan Stomil edusti puolalaista Chemical Company Dwory S.A:ta (jäljempänä Dwory) sen vientitoiminnassa noin 30 vuoden ajan ainakin vuoteen 2001 saakka. Edelleen riidanalaisen päätöksen mukaan Stomil edusti Dworya European Synthetic Rubber Associationin kokouksissa vuosina 1997–2000 (riidanalaisen päätöksen 51 perustelukappale).

- 8 Rikkomisen katsottiin kestäneen 20.5.1996 ja 28.11.2002 välisen ajan (Bayer, Eni ja Polimer), 20.5.1996 ja 31.5.1999 välisen ajan (Shell Petroleum, Shell Nederland ja Shell Nederland Chemie), 1.7.1996 ja 28.11.2002 välisen ajan (Dow Chemical), 1.7.1996 ja 27.11.2001 välisen ajan (Dow Deutschland), 16.11.1999 ja 28.11.2002 välisen ajan (Unipetrol ja Kaučuk), 16.11.1999 ja 22.2.2000 välisen ajan (Stomil), 22.2.2001 ja

28.2.2002 välisen ajan (Dow Deutschland Anlagengesellschaft) sekä 26.11.2001 ja 28.11.2002 välisen ajan (Dow Europe) (riidanalaisen päätöksen 476–485 perustelukappale ja päätösoosan 1 artikla).

- 9 Butadieenikumi (jäljempänä BR) ja emulsiopolymeroinnilla tuotettu styreenibutadieenikumi (jäljempänä ESBR) ovat synteettistä kumia, jota käytetään etenkin autonrenkaiden valmistuksessa. Nämä kaksi tuotetta ovat korvattavissa keskenään, muilla synteettisillä kumeilla tai luonnonkumilla (riidanalaisen päätöksen kolmannesta kaudenteen perustelukappale).

- 10 Riidanalaisen päätöksen kohteena olevien valmistajien lisäksi muutkin Aasiassa ja Itä-Euroopassa sijaitsevat tuottajat ovat myyneet vähäisiä määriä BR:ää ja ESBR:ää ETA:n alueella. Myös autonrenkaiden suuret valmistajat tuottavat itse huomattavia määriä BR:ää (riidanalaisen päätöksen 54 perustelukappale).

- 11 Bayer otti yhteyttä komission yksiköihin 20.12.2002 ja ilmoitti halukkuutensa tehdä yhteistyötä sakoista vapauttamisesta ja sakkojen lieventämisestä kartelleja koskevissa asioissa annetun komission tiedonannon mukaisesti (EYVL 2002, C 45, s. 3; jäljempänä yhteistyötiedonanto) BR:n ja ESBR:n osalta. Bayer antoi ESBR:stä suullisen lausunnon, jossa se kuvasi kartellin toimintaa. Tämä suullinen lausunto nauhoitettiin (riidanalaisen päätöksen 67 perustelukappale).

- 12 Bayer antoi 14.1.2003 suullisen lausunnon BR:ää koskevan kartellin toiminnasta. Tämä suullinen lausunto nauhoitettiin. Bayer toimitti myös pöytäkirjoja European Synthetic Rubber Associationin BR-komitean kokouksista (riidanalaisen päätöksen 68 perustelukappale).

- 13 Komissio antoi 5.2.2003 Bayerille tiedoksi päätöksensä myöntää sille ehdollinen sakkoimmunitaetti (riidanalaisen päätöksen 69 perustelukappale).
- 14 Komissio teki 27.3.2003 6.2.1962 annetun neuvoston asetuksen N:o 17 ([EY 81] ja [EY 82] artiklan ensimmäinen täytäntöönpanoasetus) 14 artiklan 3 kohdan (EYVL 1962, 13, s. 204) mukaisen tarkastuskäynnin Dow Deutschland & Co:n toimitiloihin (riidanalaisen päätöksen 70 perustelukappale).
- 15 Syyskuun 2003 ja heinäkuun 2006 välisenä aikana komissio osoitti riidanalaisen päätöksen kohteena oleville yrityksille useita tietojensaantipyynnöjä asetuksen N:o 17 11 artiklan ja [EY] 81 ja [EY] 82 artiklassa vahvistettujen kilpailusääntöjen täytäntöönpanosta 16.12.2002 annetun neuvoston asetuksen (EY) N:o 1/2003 (EYVL 2003, L 1, s. 1) 18 artiklan mukaisesti (riidanalaisen päätöksen 71 perustelukappale).
- 16 Dow Deutschlandilla ja Dow Deutschland & Co:lla oli 16.10.2003 komission yksiköiden kanssa tapaaminen, jossa ne ilmoittivat halukkuutensa yhteistyötiedonannon mukaiseen yhteistyöhön. Kokouksessa esitettiin suullinen lausunto BR:ää ja ESR:ää koskevasta kartellitoiminnasta. Tämä suullinen esitys nauhoitettiin. Komission yksiköille luovutettiin myös kartellia koskevia asiakirjoja (riidanalaisen päätöksen 72 perustelukappale).
- 17 Dow Deutschlandille ilmoitettiin 4.3.2005 komission aikomuksesta myöntää sille 30–50 prosentin alennus sakosta (riidanalaisen päätöksen 73 perustelukappale).

- 18 Komissio aloitti asiaa koskevan menettelyn 7.6.2005 ja osoitti ensimmäisen väitetiedoksiannon riidanalaisen päätöksen adressaatteina oleville yrityksille – lukuun ottamatta Unipetrolia – sekä Dworylle. Ensimmäinen väitetiedoksianto koski myös Tavorexia, mutta sitä ei annettu tälle tiedoksi, koska Tavorex oli mennyt konkurssiin lokakuussa 2004. Menettely on siis sen osalta päätetty (riidanalaisen päätöksen 49 ja 74 perustelukappale).
- 19 Kyseiset yritykset esittivät kirjallisia huomautuksia ensimmäiseen väitetiedoksiantoon (riidanalaisen päätöksen 75 perustelukappale). Niillä oli myös komission toimitiloissa oikeus tutustua CD-ROM-muotoisiin asiakirjoihin sekä suullisiin lausuntoihin ja niihin liittyviin asiakirjoihin (riidanalaisen päätöksen 76 perustelukappale).
- 20 Manufacture française des pneumatiques Michelin (jäljempänä Michelin) ilmoitti 3.11.2005 haluavansa osallistua asian käsittelyyn. Se toimitti kirjallisia huomautuksia 13.1.2006 (riidanalaisen päätöksen 78 perustelukappale).
- 21 Komissio hyväksyi 6.4.2006 toisen väitetiedoksiannon, joka oli osoitettu riidanalaisen päätöksen adressaatteina oleville yrityksille. Kyseiset yritykset esittivät sitä koskevia kirjallisia huomautuksia (riidanalaisen päätöksen 84 perustelukappale).
- 22 Michelin teki 12.5.2006 kantelun [EY] 81 ja [EY] 82 artiklan mukaisten komission menettelyjen kulusta 7.4.2004 annetun komission asetuksen (EY) N:o 773/2004 (EUVLL 123, s. 18) 5 artiklan mukaisesti (riidanalaisen päätöksen 85 perustelukappale).

- 23 Riidanalaisen päätöksen adressaatteina olevat yritykset Stomilia lukuun ottamatta sekä Michelin osallistuivat 22.6.2006 komission järjestämään kuulemiseen (riidanalaisen päätöksen 86 perustelukappale).
- 24 Koska Dworyn osallistumisesta kartelliin ei ollut riittävä näyttöä, komissio päätti päättää sitä koskevan menettelyn (riidanalaisen päätöksen 88 perustelukappale). Komissio päätti päättää myös Syndialia koskevan menettelyn (riidanalaisen päätöksen 89 perustelukappale).
- 25 Aluksi oli käytetty kahta eri asianumeroa (COMP/E-1/38.637 ja COMP/E-1/38.638, joista yksi koski BR:ää ja toinen ESBR:ää), mutta ensimmäisen väitetiedoksiannon jälkeen komissio käytti vain yhtä (COMP/E/38.638) (riidanalaisen päätöksen 90 ja 91 perustelukappale).
- 26 Hallinnollisen menettelyn päätteeksi komissio teki 29.11.2006 riidanalaisen päätöksen.
- 27 Riidanalaisen päätöksen päätösoosan 1 artiklan mukaan seuraavat yritykset rikkoivat EY 81 artiklaa ja ETA-sopimuksen 53 artiklaa osallistumalla esitettyinä ajankohtina yhtenä kokonaisuutena pidettävään jatkettuun sopimukseen, jonka puitteissa ne sopivat tavoitehintojen asettamisesta, asiakkaiden jakamisesta tekemällä sopimuksia

aggressiivisista kilpailutoimenpiteistä pidättymisestä sekä BR:n ja ESBR:n alan hintoja, kilpailijoita ja asiakkaita koskevien arkaluonteisten tietojen jakamisesta:

- a) Bayer 20.5.1996–28.11.2002

- b) Dow Chemical 1.7.1996–28.11.2002, Dow Deutschland 1.7.1996– 27.11.2001, Dow Deutschland Anlagengesellschaft 22.2.2001–28.2.2002 ja Dow Europe 26.11.2001–28.11.2002

- c) Eni 20.5.1996–28.11.2002 ja Polimeri 20.5.1996–28.11.2002

- d) Shell Petroleum 20.5.1996–31.5.1999, Shell Nederland 20.5.1996–31.5.1999 ja Shell Nederland Chemie 20.5.1996–31.5.1999

- e) Unipetrol 16.11.1999–28.11.2002 ja Kaučuk 16.11.1999–28.11.2002

- f) Stomil 16.11.1999–22.2.2000.

²⁸ Komissio määräsi riidanalaisessa päätöksessä tehtyjen tosiseikkoja koskevien toteamusten ja oikeudellisten arviointien perusteella asianomaisille yrityksille sakkoja, joiden määrä laskettiin soveltamalla menetelmää, joka esitetään asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan ja EHTY:n perustamissopimuksen 65 artiklan 5 kohdan mukaisesti määrättävien sakkojen laskennassa sovellettavissa suuntaviivoissa (EYVL 1998, C 9, s. 3; jäljempänä suuntaviivat) sekä yhteistyötiedonannossa.

29 Riidanalaisen päätöksen päätösoosan 2 artiklassa määrätään seuraavat sakot:

a) Bayer: 0 euroa

b) Dow Chemical: 64,575 miljoonaa euroa, josta

i) 60,27 miljoonaa euroa yhteisvastuullisesti Dow Deutschlandin kanssa

ii) 47,355 miljoonaa euroa yhteisvastuullisesti Dow Deutschland Anlagengesellschaftin ja Dow European kanssa

c) Eni ja Polimeri yhteisvastuullisesti: 272,25 miljoonaa euroa

d) Shell Petroleum, Shell Nederland ja Shell Nederland Chemie yhteisvastuullisesti: 160,875 miljoonaa euroa

e) Unipetrol ja Kaučuk yhteisvastuullisesti: 17,55 miljoonaa euroa

f) Stomil: 3,8 miljoonaa euroa.

30 Riidanalaisen päätöksen päätösoosan 3 artiklassa määrätään 1 artiklassa mainitut yritykset lopettamaan samassa artiklassa kuvattu rikkominen välittömästi, jos näin ei ole jo tapahtunut, ja pidättymään vastedes 1 artiklassa kuvatusta toiminnasta ja toimenpiteistä, joilla on vastaavia tavoitteita tai vaikutuksia.

Oikeudenkäyntimenettely ja asianosaisten vaatimukset

- 31 Eni nosti esillä olevan kanteen unionin yleisen tuomioistuimen kirjaamoon 16.2.2007 toimittamallaan kannekirjelmällä.
- 32 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen presidentin 31.3.2009 tekemällä päätöksellä N. Wahl nimitettiin täydentämään jaoston kokoonpanoa sen vuoksi, että yksi sen jäsenistä oli estynyt.
- 33 Unionin yleinen tuomioistuin (ensimmäinen jaosto) päätti esittelevän tuomarin kertomuksen perusteella aloittaa suullisen käsittelyn.
- 34 Unionin yleinen tuomioistuin kehotti työjärjestyksensä 64 artiklan mukaisena prosessinjohtotoimenä asianosaisia vastaamaan tiettyihin kysymyksiin ja toimittamaan tiettyjä asiakirjoja. Asianosaiset noudattivat kehotusta asetetussa määräajassa.
- 35 Asianosaisten suulliset lausumat ja vastaukset unionin yleisen tuomioistuimen esittämiin suullisiin kysymyksiin kuultiin 12.10.2009 pidetyssä istunnossa.
- 36 Eni vaatii, että unionin yleinen tuomioistuin
- kumoaa riidanalaisen päätöksen siltä osin kuin siinä todetaan Eni vastuulliseksi toiminnasta, josta kyseessä oleva sakko on määrätty

- toissijaisesti kumoaa riidanalaisen päätöksen 2 artiklassa Enille määrätyn sakon tai alentaa sitä ja
- velvoittaa komission korvaamaan oikeudenkäyntikulut.

37 Komissio vaatii, että unionin yleinen tuomioistuin

- hylkää kanteen ja
- velvoittaa Enin korvaamaan oikeudenkäyntikulut.

Oikeudellinen arviointi

38 Eni esittää vaatimustensa tueksi kaksi kanneperustetta. Ensimmäisellä kanneperusteellaan Eni riitauttaa sen, että komissio on katsonut sen olevan vastuussa rikkomisesta. Toisella kanneperusteellaan Eni väittää, että komissio on vahvistanut sakon määrän virheellisesti.

*A Vaatimukset riidanalaisen päätöksen osittaisesta kumoamisesta**1. Ensimmäinen kanneperuste, jonka mukaan Eni on joutunut rikkomisesta vastuuseen lainvastaisesti*

- 39 Riidanalaisessa päätöksessä katsotaan Enin mukaan, että toisen yhtiön omistaminen sataprosenttisesti on perusteena olettamukselle, jonka mukaan emoyhtiö vaikuttaa ratkaisevasti tytäryhtiönsä toimintaan, mikä sulkee pois tytäryhtiön mahdollisuuden päättää todella itsenäisesti liiketoimintapolitiikastaan. Enin riidanalaisesta päätöksestä tekemän tulkinnan mukaan todistustaakka on tässä tapauksessa käänteinen, ja asianomaisen yrityksen on osoitettava, että olettama, joka koskee määräysvaltaa yhtiön koko toiminnasta, on perusteeton.
- 40 Enin ensimmäinen kanneperuste jakautuu neljään osaan. Ensimmäisessä osassa Eni katsoo, että komissio on käyttänyt emoyhtiön vastuun arvioinnissa virheellistä arviointiperustetta. Toisessa osassa Eni väittää, että komissio on ollut väärässä soveltaessaan sen osalta ankaraa vastuuta. Kolmannessa osassa Eni toteaa toimittaneensa hallinnollisen menettelyn aikana todisteita, joiden perusteella komission olisi pitänyt päätyä katsomaan, että Eni ei ollut käyttänyt vaikutusvaltaa Syndialin tai Polimerin liiketoimintapolitiikassa. Neljännessä osassa Eni väittää, että komissio on loukannut pääomayhtiöiden rajoitetun vastuun periaatetta ja vastuuta koskevia yhteisiä periaatteita.

a) Ensimmäinen osa, jonka mukaan rikkomisesta vastuuseen joutumisen edellytyksiä on sovellettu virheellisesti

Asianosaisten lausumat

⁴¹ Eni toteaa, että kilpailusääntöjen rikkomista koskeva todistustaakka on komissiolla (asia C-185/95 P, Baustahlgewebe v. komissio, tuomio 17.12.1998, Kok., s. I-8417 ja asetuksen N:o 1/2003 2 artikla), ja katsoo, että lähestymistapa, jonka komissio on omaksunut riidanalaisessa päätöksessä, on oikeuskäytännön ja komission oman käytännön vastainen.

⁴² Eni viittaa oikeuskäytännön osalta ensinnäkin asiassa T-354/94 Stora Kopparbergs Bergslags vastaan komissio, 14.5.1998 annettuun tuomioon (Kok., s. II-2111) ja valitusasiassa C-286/98 P, Stora Kopparbergs Bergslags v. komissio, 16.11.2000 annettuun tuomioon (Kok., s. I-9925; jäljempänä Stora-tapaus). Se katsoo, että kyseisissä tuomioissa vahvistetaan periaate, jonka mukaan emoyhtiö voi joutua vastuuseen tytäryhtiönsä toiminnasta ainoastaan silloin, kun tytäryhtiö ei päätä itsenäisesti markkinakäyttäytymisestään vaan noudattaa olennaisilta osin emoyhtiön sille antamia ohjeita (em. Stora -tapaus). Mainitussa oikeuskäytännössä on Enin mukaan katsottu, että yksin yhtiön omistaminen ei voi olla syy, jonka vuoksi kilpailusääntöjen rikkomisesta joudutaan vastuuseen (em. Stora-tapaus). Eni viittaa myös julkisasiamies Mischon edellä mainitussa Stora-tapauksessa esittämään ratkaisuehdotukseen (Kok., s. I-9928), jota unionin tuomioistuin on sen mielestä noudattanut. Kyseisessä asiassa kantajan toiminta hallinnollisessa menettelyssä ja useiden Stora-konsernin yhtiöiden osallistuminen kartelliin antaa Enin mielestä aiheen katsoa, että jo yksin se seikka, että Storan tytäryhtiöt olivat kokonaan oli Storan omistuksessa, riitti saattamaan sen vastuuseen niiden toimista. Eni päättelee tästä, että ainoastaan aivan erityiset ja

ainakin ylimääräiset seikat antavat aiheen katsoa vastuun lankeavan konsernin johdossa olevalle yhtiölle ilman, että on tarpeen suorittaa muita tutkimuksia sen selvittämiseksi, onko se todella vaikuttanut ratkaisevasti EY 81 artiklaa rikkovan tytäryhtiönsä menettelytapoihin.

- 43 Enin mukaan oikeuskäytännössä on päädytty samankaltaisiin päätelmiin myöhemmissä asioissa, joissa on käsitelty vastaavanlaista kysymystä. Se viittaa tältä osin asiassa C-196/99 P, *Aristrain* vastaan komissio 2.10.2003 annettuun tuomioon (Kok., s. I-11005) ja yhdistetyissä asioissa C-189/02 P, C-202/02 P, C-205/02 P-C-208/02 P ja C-213/02 P, *Dansk Rørindustri* ym. vastaan komissio, 28.6.2005 annettuun tuomioon (Kok., s. I-5425). Vaikka kyseiset tuomiot koskivat sisaryhtiöitä, ne ovat Enin mielestä merkityksellisiä, koska niissä katsotaan, että määrittääkseen konsernissa vastuussa olevan oikeushenkilön komission on arvioitava perusteellisesti kaikki konsernin yritysten väliset suhteet. Eni viittaa myös asiassa C-222/04, *Cassa di Risparmio di Firenze* ym., 10.1.2006 annettuun tuomioon (Kok., s. I-289). Eni katsoo, että toisin kuin komissio väittää, kyseinen tuomio ei vaikuta epäedullisesti Enin asemaan. Sen mielestä tuomiossa katsotaan, että yhtiön omistaminen kokonaan ei yksin tarkoita samaa kuin vaikutusvallan tosiasiallinen käyttäminen yrityksen johtoon.
- 44 Enin mielestä unionin yleinen tuomioistuin ei ole myöskään katsonut, että kilpailusääntöjä konkreettisesti rikkoneen yhtiön omistamisella kokonaan voitaisiin sinänsä perustella emoyhtiön vastuu, jos muut seikat eivät osoita, että emoyhtiö on tosiasiallisesti käyttänyt osakkuuteensa perustuvaa valtaa. Eni mainitsee tältä osin useita ”seikkoja”, jotka vahvistavat omistusta koskevan olettan ja jotka unionin yleinen tuomioistuin on Enin mielestä yksilöinyt joissakin asioissa.
- 45 Eni toteaa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen katsoneen kahdessa asiassa hiljattain antamissaan tuomioissa, että kun emoyhtiöllä on täysi määräysvalta rikkomiseen syyllistyneessä tytäryhtiössään, on olemassa kumottavissa oleva oletta, jonka mukaan kyseinen emoyhtiö todella vaikuttaa ratkaisevasti tytäryhtiönsä

toimintaan. Näin ollen emoyhtiön on kumottava tämä olettava esittämällä näyttöä, jolla voidaan osoittaa sen tytäryhtiön itsenäisyys (asia T-314/01, Avedbe v. komissio, tuomio 27.9.2006, Kok., s. II-3085 ja asia T-330/01, Akzo Nobel v. komissio, tuomio 27.9.2006, Kok., s. II-3389). Kyseisten tuomioiden huolellinen tarkastelu osoittaa kuitenkin Enin mielestä, että komission päätöksiä emoyhtiöiden saattamisesta vastuuseen siitä, että niiden tytäryhtiöt ovat rikkoneet kilpailuoikeutta, on pidetty tältä osin laillisina vain joidenkin sellaisten Enin esiin tuomien seikkojen perusteella, jotka eivät liity pelkästään omistamiseen.

- 46 Komission kirjelmässä mainitussa tuomiossa, joka on annettu asiassa T-43/02, Jungbunzlauer vastaan komissio, (Kok., s. II-3435), vastuuolettamaa on Enin mielestä käsitelty ainoastaan liitännäisesti ja vain sen osoittamiseksi, että kyseistä tuomiota ei sovelleta käsiteltävään asiaan. Eni korostaa lisäksi, että emoyhtiö Jungbunzlauer Holding AG ei ollut osallistunut kilpailusääntöjen rikkomiseen, josta seuraamuksia määrättiin, vaikka se omisti asiassa kantajana olleen yrityksen ja Jungbunzlauer GmbH:n kokonaan.
- 47 Eni vetoaa erityisesti edellä 45 kohdassa mainitussa asiassa Avebe vastaan komissio annettuun tuomioon ja päätelee, että mahdolliseen olettamaan, jonka mukaan emoyhtiöllä on ”ratkaiseva vaikutusvalta” kokonaan omistamaansa tytäryhtiöön, voidaan vedota vain, jos samalla tukeudutaan muihin ”riittävän tärkeisiin seikkoihin”. Enin mielestä tällaisella yhtiöllä on joka tapauksessa mahdollisuus ”[kumota] tämä olettava toimittamalla komissiolle riittävää näyttöä hallinnollisen menettelyn aikana” (edellä 45 kohdassa mainittu tuomio asiassa Akzo Nobel v. komissio).
- 48 Eni katsoo, että sen omaksuma lähestymistapa on vahvistettu myös yhdistetyissä asioissa T-109/02, T-118/02, T-122/02, T-125/02, T-126/02, T-128/02, T-129/02, T-132/02 ja T-136/02, Bolloré ym. vastaan komissio, 26.4.2007 annetussa tuomiossa (Kok., s. II-947). Kyseisessä tuomiossa katsotaan Enin mielestä nimenomaisesti, että komission väite, jonka mukaan jo koko yhtiön omistamiseen perustuva olettava riittää siihen, että emoyhtiö on vastuussa, ei ole oikeudellisesti perusteltu. Koko yhtiön

omistaminen voi tosin Enin mukaan olla viite ratkaisevasta vaikutusvallasta, mutta se ei yksin riitä osoittamaan sitä todeksi. Eni katsoo nimittäin, että kyseisen tuomion mukaan tällaisessa tilanteessa on joka tapauksessa esitettävä muutakin näyttöä kuin omistusosuus.

- 49 Eni korostaa, että komission aiemmassa päätöskäytännössä ei ennen EY 81 artiklan ja ETA 53 artiklan mukaisesta menettelystä 19.1.2005 tehtyä komission päätöstä (asia COMP/E-1/37.773 – AMCA; jäljempänä AMCA-päätös) ollut koskaan katsottu, että yhtiön vastuu EY 81 artiklan rikkomisesta johtuu pelkästään toisessa yhtiössä käytetystä määräysvallasta. Komissio ei Enin mielestä ole saattanut konsernin johdossa olevaa yhtiötä vastuuseen eikä laajentanut vastuuta tukeutumatta myös muihin seikkoihin.
- 50 Eni viittaa varsinkin EY 81 artiklan ja ETA 53 artiklan mukaisesta menettelystä 16.12.2003 tehtyyn komission päätökseen (asia COMP/E-1/38.240 – Teollisuusputket) (tiivistelmä EUVL 2004, L 125, s. 50) sekä EY 81 artiklan mukaisesta menettelystä 20.10.2004 tehtyyn komission päätökseen (asia COMP/C.38.238/B.2 – Raakatupakka – Espanja) ja 20.10.2005 tehtyyn komission päätökseen (asia COMP/C.38.281/B.2 – Raakatupakka – Italia). Eni palauttaa mieliin päätöksistä tekemänsä päätelmät, päätöksiä on tarkasteltu yksityiskohtaisesti toisen väitetiedoksiannon yhteydessä.
- 51 Enin mukaan kyseisistä päätöksistä käy ilmi, että sille, että emoyhtiö omistaa rikkomiseen konkreettisesti osallistuneen tytäryhtiön kokonaan ei ole – ainakaan vuoteen 2005 mennessä – selvästikään annettu komission päätöskäytännössä ratkaisevaa merkitystä määritettäessä vaikutusvaltaa, joka emoyhtiöllä on ollut tällaisen tytäryhtiön liiketoimintapolitiikassa. Omistaminen kokonaan tai lähes kokonaan ”keventää” Enin mukaan komission todistustaakkaa mutta ei ole koskaan poistanut sitä. Eni mainitsee vielä ne todisteet, joita komissio on pitänyt erityisen tärkeinä muiden päätösten

yhteydessä. Enin ja Polimerin tai Enin ja Syndialin välisissä suhteista ei Enin mukaan ole osoitettavissa tällaisia todisteita.

52 Eni toteaa lisäksi olevansa tietoinen siitä, että oikeuskäytännössä on kilpailun alalla sovellettavien sakkojen osalta hylätty kaikki komission aiempaan päätöskäytäntöön nojautuvat riitauttamisperusteet. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimien on kuitenkin Enin mukaan katsonut, että jopa soveltaessaan säännöstä (kyseisessä tapauksessa asetuksen N:o 17/15 artiklaa) yksittäistapauksiin komission on noudatettava yleisiä oikeusperiaatteita, joihin kuuluu myös yhdenvertaisen kohtelun periaate, sellaisena kuin yhteisöjen tuomioistuimet ovat sitä tulkinneet (asia T-59/02, Archer Daniels Midland v. komissio, tuomio 27.9.2006, Kok., s. II-3627). Harkintavaltaa, jota komissio väittää käyttävänsä, on kuitenkin Enin mukaan käytettävä perusperiaatteiden kunnioittaminen. Eni katsoo myös, että komission harkintavallassa olevan sakon määrän vahvistaminen on erotettava rikkomisesta vastuussa olevan oikeussubjektin tai oikeussubjektien yksilöimisestä. Viimeksi mainitussa tapauksessa komissiolla ei ole Enin mielestä harkintavaltaa. Tämä seikka on Enin mukaan vahvistettu ratkaisuehdotuksessa, jonka julkisasiamies Kokott esitti asiassa C-280/06, ETI ym., 11.12.2007 annetussa asiassa (Kok., s. I-10893, I-10896). Komissio ei siis Enin mielestä voi vedota tällaiseen harkintavaltaan jättääkseen huomiotta oman aiemman päätöskäytännön. Eni korostaa vielä, ettei komissio esitä käytäntönsä muutoksen tueksi riittävästi yksityiskohtaisia perusteluita, joita on esitettävä silloin, kun toimitielin aikoo poiketa vakiintuneesta aiemmasta käytännöstään. Eni katsoo, että perustelu on erityisen tärkeää esillä olevassa asiassa, jossa suunnanmuutos johtaa siihen, että vastuuseen joutuvat oikeussubjektit, jotka eivät ole millään tavoin osallistuneet kilpailusääntöjen rikkomisiin, joista seuraamuksia on määrätty (asia T-38/92, AWS Benelux v. komissio, tuomio 28.4.1994, Kok., s. II-211).

53 Eni katsookin, että kun komissio nojautuu pelkästään olettaamaan ratkaisevasta vaikutusvallasta, jota Eni on käyttänyt Polimeriin sillä perusteella, että se omistaa Polimerin kokonaan, saattaakseen Enin vastuuseen moititusta toiminnasta, komissio on loukannut periaatteita, jotka koskevat sitä, milloin emoyhtiöt ovat vastuussa tytäryhtiöidensä tekemistä kilpailusääntöjen rikkomisista, sellaisina kuin periaatteet on määritelty unionin oikeuskäytännössä EY 81 ja EY 82 artiklan sekä asetuksen

N:o 1/2003 2 artiklan osalta. Viimeksi mainitun artiklan mukaan todistustaakka kilpailusääntöjen rikkomisista kuuluu komissiolle.

- 54 Muista riidanalaisessa päätöksessä olevista seikoista, joihin komissio on vedonnut kirjelmässään, Eni toteaa ensinnäkin, että komission esittämät hierarkkiset suhteet koskivat yksinomaan tytäryhtiöiden suhteita eivätkä ulottuneet niiden yläpuolella oleviin yhtiöihin. Enin mukaan komissio tyytyy vain toteamaan, että emoyhtiöllä oli tavanomaisia etuoikeuksia, jotka koskivat yhtiön hallituksen nimittämistä. Eni katsoo, että kyseessä ei siis ole määräysvallasta erillinen seikka. Myöskään se, että Eni ei koskaan luopunut kemian alan liiketoiminnoistaan, ei ole tällainen seikka. Tämä toteamus, jolla ei Enin mielestä ole merkitystä, ei myöskään sisälly riidanalaiseen päätökseen. Komission tarkoittamat ”järjestelmälliset uudelleenporganisoinnit” esitettiin Enin mukaan riidanalaisessa päätöksessä Enin itsensä esittämän seikan merkityksen kiistämiseksi. Uudelleenporganisoinnit osoittavat Enin mielestä sen, että toisin kuin muiden alojen liiketoiminnot kemian alan liiketoiminta ja muut oheistoiminnot pyysivät erillisten yhtiöiden sisäisinä.
- 55 Komissio vaatii, että ensimmäisen kanneperusteen ensimmäinen osa hylätään. Se katsoo pääasiallisesti, että kun emoyhtiö omistaa tytäryhtiönsä kokonaan, voidaan olettaa, että emoyhtiö vaikuttaa ratkaisevasti tytäryhtiönsä toimintaan.

Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta

- 56 Komissio toteaa riidanalaisessa päätöksessä, että emoyhtiön voidaan katsoa olevan vastuussa tytäryhtiönsä lainvastaisesta menettelystä silloin, kun tämä ei päätä itsenäisesti markkinakäyttäytymisestään. Komissio viittaa tältä osin erityisesti yrityksen

käsitteeseen kilpailuoikeudessa (riidanalaisen päätöksen 333 ja 334 perustelukappale). Komissio toteaa lisäksi voivansa olettaa, että kokonaan emoyhtiönsä omistuksessa oleva tytäryhtiö noudattaa pääasiallisesti emoyhtiöltä saamiaan ohjeita, eikä komission tarvitse varmistaa, onko emoyhtiö todella käyttänyt valtaansa. Komission mielestä emoyhtiön tai tytäryhtiön on kumottava tämä oletama toimittamalla näyttöä sen osoittamiseksi, että tytäryhtiö päätti itsenäisesti markkinakäyttäytymisestään eikä vain noudattanut emoyhtiönsä ohjeita ja että niihin ei siten sovelleta yrityksen käsitettä (riidanalaisen päätöksen 335 perustelukappale).

57 Komissio toteaa tämän jälkeen, että EniChem SpA on vastuussa siitä, että se on osallistunut suoraan rikkomiseen. Komissio täsmentää, että asianomaisia tuotteita koskevasta Enin liiketoiminnasta vastasi alun perin EniChem Elastomeri, jossa Enillä on välillinen määräysvalta tytäryhtiönsä EniChem SpA:n välityksellä. Kuten edellä 4 kohdassa todettiin, EniChem Elastomeri sulautui 1.11.1997 EniChem SpA:han. Enillä oli 99,97 prosenttinen määräysvalta EniChem SpA:ssa. EniChem SpA luovutti 1.1.2002 kemian alan strategisen liiketoimintansa (myös BR:ään ja ESR:ään liittyvän toimintansa) kokonaan omistamalleen tytäryhtiölle Polimerille. Enillä on 21.10.2002 lähtien ollut Polimeri kokonaan välittömässä määräysvallassaan. EniChem SpA vaihtoi nimensä 1.5.2003 Syndialiksi (riidanalaisen päätöksen 26–32 ja 365–367 perustelukappale).

58 Komissio korostaa vielä, että EniChem Elastomer, EniChem SpA, Syndial ja Polimer olivat lähes täysin Enin suorassa tai välillisessä määräysvallassa, ja se katsoo useiden seikkojen vahvistavan, että Enin voitiin olettaa vaikuttaneen ratkaisevasti tytäryhtiöidensä toimintaan. Komissio muistuttaa lisäksi, että Polimeri oli ottanut hoitaakseen EniChem SpA:n strategisen kemianalan liiketoiminnan 1.1.2002 ja että oli olemassa vakava vaara siitä, että Syndialilla ei ole enää riidanalaisen päätöksen täytäntöönpanohetkellä riittävästi varoja sakon maksamiseksi. Tämän vuoksi komissio katsoikin, että Polimerin oli katsottava olevan vastuussa Syndialin toiminnasta, ja se päätti olla

osoittamatta riidanalaista päätöstä Syndialille. Komissio päätyi siihen, että riidanalainen päätös oli osoitettava Polimerille ja Enille, joiden on katsottava vastaavan kilpailusääntöjen rikkomisesta yhteisvastuullisesti (riidanalaisen päätöksen 365–401 perustelukappale).

- 59 Enin esittämän ensimmäisen kanneperusteen ensimmäinen osa perustuu pääasiassa oikeudelliseen lähtökohtaan, jonka mukaan ei ole olemassa olettaa sitä, että tytäryhtiönsä kokonaan omistava emoyhtiö vaikuttaa ratkaisevasti sen toimintaan.
- 60 Tältä osin on muistettava, että yhteisön kilpailuoikeus koskee yritysten toimintoja ja että yrityksen käsitteeseen kuuluvat kaikki taloudellista toimintaa harjoittavat yksiköt riippumatta niiden oikeudellisesta muodosta tai rahoitustavasta. Yhteisöjen tuomioistuin on myös täsmentänyt, että yrityksen käsitteellä on tässä samassa asiayhteydessä katsottava tarkoitettavan yhtä taloudellista yksikköä, vaikka oikeudellisesti tämän taloudellisen yksikön muodostaakin useampi kuin yksi luonnollinen henkilö tai oikeushenkilö. Kun tällainen taloudellinen yksikkö rikkoo kilpailusääntöjä, sen asiana on yksilöllisen vastuun periaatteen mukaisesti vastata kyseisestä rikkomisesta. Yhteisön kilpailuoikeuden rikkominen on luettava yksiselitteisesti sen oikeushenkilön syyksi, jolle sakot mahdollisesti määrätään, ja väitetedoksianto on osoitettava tälle oikeushenkilölle. On myös tärkeää, että väitetedoksiannossa ilmaistaan, missä ominaisuudessa oikeushenkilöä syytetään väitetyistä rikkomisista (ks. asia C-97/08 P, Akzo Nobel ym. v. komissio, tuomio 10.9.2009, Kok., s. I-8237, 54–57 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).
- 61 Vakiintuneesta oikeuskäytännöstä käy lisäksi ilmi, että emoyhtiön voidaan katsoa olevan vastuussa tytäryhtiön toiminnasta erityisesti silloin, kun siitä huolimatta, että tytäryhtiö on erillinen oikeushenkilö, se ei päästä itsenäisesti markkinakäyttäytymisestään vaan noudattaa olennaisilta osin emoyhtiön sille antamia ohjeita, kun otetaan erityisesti huomioon taloudelliset, organisatoriset ja oikeudelliset yhteydet näiden kahden oikeudellisen yksikön välillä. Näin on siksi, että tällaisessa tapauksessa

emoyhtiö ja tytäryhtiö kuuluvat samaan taloudelliseen yksikköön ja muodostavat näin ollen yhden ainoan aiemmin mainitussa oikeuskäytännössä tarkoitettun yrityksen. Näin ollen se, että emoyhtiö ja tytäryhtiö muodostavat yhden yrityksen, mahdollistaa sen, että komissio voi osoittaa sakkojen määräämistä koskevan päätöksen emoyhtiölle ilman, että sillä olisi velvollisuutta osoittaa tämän emoyhtiön itse osallistuneen rikkomiseen (ks. edellä 60 kohdassa mainittu asia Akzo Nobel ym. v. komissio, tuomion 58 ja 59 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

- 62 Siinä tapauksessa, että unionin kilpailusääntöjä rikkonut tytäryhtiö on täysin emoyhtiön omistuksessa, emoyhtiö voi vaikuttaa ratkaisevasti tytäryhtiön toimintaan ja toisaalta on olemassa kumottavissa oleva oletama, jonka mukaan kyseinen emoyhtiö tosiasiallisesti vaikuttaa ratkaisevasti tytäryhtiönsä toimintaan. Tällöin riittää, että komissio osoittaa, että emoyhtiö omistaa täysin tytäryhtiön, voidakseen olettaa, että emoyhtiö käyttää ratkaisevaa vaikutusvaltaa kyseisen tytäryhtiön liiketoimintapolitiikassa. Tämän perusteella komissio voi katsoa, että emoyhtiö on yhteisvastuussa tytäryhtiölleen määrätyn sakon maksamisesta, ellei tämä emoyhtiö, jonka asiana on kumota tämä oletama, esitä riittäviä todisteita sen osoittamiseksi, että tytäryhtiö toimii itsenäisesti markkinoilla. Vaikka yhteisöjen tuomioistuin mainitsi Stora-tapauksessa antamansa tuomion 28 ja 29 kohdassa sen ohella, että emoyhtiö omistaa täysin tytäryhtiönsä, muita seikkoja, joihin kuuluu esimerkiksi se, että emoyhtiön vaikutusta tytäryhtiönsä liiketoimintapolitiikkaan ei kiisteta, sekä kahden yhtiön yhteinen edustus hallinnollisessa menettelyssä, on kuitenkin niin, että yhteisöjen tuomioistuin mainitsi kyseiset seikat yksinomaan tarkoituksenaan esittää kaikki seikat, joihin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin oli perustanut päättelynsä, eikä asettaakseen aiemmin mainitun oletaman soveltamisen edellytykseksi sitä, että esitetään muita todisteita siitä, että emoyhtiö on tosiasiallisesti käyttänyt vaikutusvaltaansa (ks. edellä 60 kohdassa mainittu asia Akzo Nobel ym. v. komissio, tuomion 60–62 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

- 63 Näin ollen – toisin kuin Eni väittää – on hyvinkin olemassa kumottavissa oleva oletta-
ma, jonka mukaan tytäryhtiönsä kokonaan omistava emoyhtiö vaikuttaa ratkaisevasti
tämän toimintaan. Enin oikeudellinen lähtökohta on siis virheellinen.
- 64 Enin esittämästä komission aiemmasta päätöskäytännöstä – siltä osin kuin Eni ve-
toaa yhdenvertaisen kohtelun periaatteeseen – on ensin todettava, että emoyhtiön
voidaan katsoa olevan edellä 60–62 kohdassa esitetyistä syistä vastuussa kilpailu-
sääntöjä rikkovan tytäryhtiön toiminnasta. Sen jälkeen on korostettava, että emo-
yhtiön saattaminen vastuuseen kilpailusääntöjen rikkomisesta on komission harkin-
nassa oleva mahdollisuus (ks. vastaavasti yhdistetyt asiat C-125/07 P, C-133/07 P,
C-135/07 P ja C-137/07 P, Erste Bank der österreichischen Sparkassen v. komissio,
tuomio 24.9.2009, Kok., s. I-8681, 82 kohta ja yhdistetyt asiat T-259/02–T-264/02
ja T-271/02, Raiffeisen Zentralbank Österreich ym. v. komissio, tuomio 14.12.2006,
Kok., s. II-5169, 331 kohta). Näin ollen on katsottava, että pelkästään se, että komi-
sio on aiemmassa päätöskäytännössään katsonut, että asian olosuhteet eivät oikeuta
sitä saattamaan emoyhtiötä vastuuseen sen tytäryhtiön toiminnasta, ei velvoita ko-
missiota tekemään samaa arviota myöhemmässä päätöksessään (ks. vastaavasti yhdis-
tetyt asiat T-305/94–T-307/94, T-313/94–T-316/94, T-318/94, T-325/94, T-328/94,
T-329/94 ja T-335/94, Limburgse Vinyl Maatschappij ym. v. komissio, ns. PVC-II
tapaukset, tuomio 20.4.1999, Kok., s. II-931, 990 kohta). Lisäksi on todettava, että
silloin, kun yritys on rikkonut EY 81 artiklan 1 kohtaa, se ei voi välttyä seuraamuksilta
sillä perusteella, että toiselle taloudelliselle toimijalle ei ole määrätty sakkoa, siinäkään
tapauksessa, että viimeksi mainittua tapausta ei ole saatettu ensimmäisen oikeusas-
teen tuomioistuimen käsiteltäväksi (ks. em. PVC II -tapaukset, tuomion 1237 kohta
oikeuskäytäntöviittauksineen).
- 65 Siitä, että Eni vetoaa aiempaa päätöskäytäntöä koskevilla väitteillään komission perus-
teluvelvollisuuden laiminlyöntiin, on todettava ainoastaan, että riidanalaisessa pää-
töksessä mainittujen seikkojen perusteella (jotka on esitetty edellä 56–58 kohdassa)

komissio on perustellut riittävästi ne syyt, joiden vuoksi se oli päättänyt katsoa Enin olevan vastuussa tytäryhtiöidensä toiminnasta.

- 66 Siitä, että Eni vetoaa aiempaa päätöskäytäntöä koskevilla väitteillään oikeusvarmuuden periaatteen loukkaamiseen, on vielä todettava, että komission nyt esillä olevassa asiassa omaksuma käytäntö perustuu EY 81 artiklan 1 kohdan oikeaan tulkintaan. Oikeusvarmuuden periaate ei siis voi estää komissiota mahdollisesti muuttamasta päätöskäytäntöään (ks. vastaavasti asia T-99/04, AC-Treuhand v. komissio, Kok., s. II-1501, 163 kohta).
- 67 Näiden seikkojen perusteella Enin esittämän ensimmäisen kanneperusteen ensimmäinen osa on hylättävä perusteettomana.

b) Toinen osa, jonka mukaan ankaraa vastuuta on sovellettu virheellisesti

Asianosaisten lausumat

- 68 Enin mukaan komissio ei esitä riidanalaisessa päätöksessä pelkästään olettaa siitä, että emoyhtiö voi joutua vastuuseen kokonaan omistamiensa tytäryhtiöiden mahdollisista kilpailusääntöjen rikkomisista, vaan harkitsee jopa ankaran vastuun soveltamista emoyhtiöön ja perustelee tätä kumoamattomalla olettamalla. Tällainen lähestymistapa on Enin mielestä sekä EY 81 artiklan että yksilöllisen vastuun ja rangaistavuuden yleisten periaatteiden vastaista.

- 69 Eni korostaa varsinkin, että komissio on katsonut, että oletettaman kumoamiseksi osoitetuilla seikoilla ei lähtökohtaisesti ollut aineellista merkitystä. Komission kanta osoittaa Enin mielestä, että riidanalaisen päätöksen ulottuvuutena on ehdottoman vastuun syntyminen. Enin mukaan komissio onkin pitänyt merkityksettöminä tytäryhtiöiden ja emoyhtiön välisen tiedonkulun puuttumista, konsernin eri yhtiöiden ristikkäisten johtamisrakenteiden puuttumista, Enin toimimista kemian alan yrityksille pelkästään rahoitusalan holding-yhtiönä sekä kysymystä siitä, oliko konsernin johdossa oleva yhtiö tietoinen tytäryhtiöidensä mahdollisista kilpailuoikeuden rikkomisista.
- 70 Enin mielestä se, että se oli nimittänyt ”suoraan tai välillisesti” tytäryhtiöidensä ”useimmat tai jopa kaikki hallituksen jäsenet”, on komissiolle jo sinänsä riittävä näyttö siitä, että Enin voidaan katsoa olevan vastuussa Syndialin tai Polimerin oletetuista kilpailusääntöjen rikkomisista. Yhtiön omistaminen kokonaan (tai sen enemmistön omistaminen) kuitenkin antaa luonnollisesti tällaisen vallan. Eni ei sen vuoksi ymmärrä, millaisella vastakkaisella näytöllä tämä oletama voitaisiin kumota.
- 71 Enin mielestä sen tutkima AMCA-päätös (ks. edellä 49 kohta) osoittaa komission päättäväisen aikomuksen muuttaa emoyhtiöiden vastuu ankaraksi vastuuksi. Se loukkaa Enin mukaan yksilöllisen vastuun ja rangaistavuuden perustavanlaatuisia periaatteita, koska emoyhtiön vastuu perustuisi tällöin pelkästään siihen, että se omistaa osuuden oikeudellisesti erillisistä oikeushenkilöistä. Tämä tarkoittaa Enin mielestä myös laillisuusperiaatteen loukkaamista.
- 72 Yksilöllisen vastuun periaatetta on kylläkin Enin mukaan mukautettava silloin, kun sitä sovelletaan hallinnollisen menettelyn yhteydessä ja kun kyseessä ovat oikeushenkilöt, joiden kohdalla ei voida puhua varsinaisesta syyllisyydestä. Kuitenkin jopa kollektiivisilla yhteisöillä on Enin mukaan ”kyky rikkoa niihin sovellettavia oikeussääntöjä, [jolloin] lopputulos on selvä: oikeushenkilön syyksi ei voida lukea kilpailusääntöjen

rikkomista, jota se ei ole toteuttanut” (julkisasiamies Ruiz-Jarabo Colomerin ratkaisuehdotus yhdistetyissä asioissa C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P ja C-219/00 P, Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomio 7.1.2004, Kok., s. I-123, I-133). Kuten oikeuskäytännössä on useasti todettu, on selvää, että kun otetaan huomioon kyseisten rikkomisten luonne sekä niihin liittyvien seuraamusten luonne ja ankaruus, komission kannalta näihin kilpailusääntöjen rikkomisiin liittyvä vastuu on yrityskohtaista (asia C-49/92 P, komissio v. Anic Participazioni, tuomio 8.7.1999, Kok., s. I-4125) ja että oikeushenkilölle voidaan määrätä seuraamus vain seikoista, joista sitä itseään moititaan (yhdistetyt asiat C-65/02 P ja C-73/02 P, ThyssenKrupp v. komissio, tuomio 14.7.2005, Kok., s. I-6773). Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinkin on Enin mukaan muistuttanut näistä periaatteista asiassa T-279/02, Degussa vastaan komissio, 5.4.2006 antamassaan tuomiossa (Kok., s. II-897) ja asiassa T-304/02, Hoek Loos vastaan komissio, 4.7.2006 antamassaan tuomiossa (Kok., s. II-1887). Kilpailusääntöjen rikkomisesta vastuuseen joutuvan yrityksen tunnistamisessa ei Enin mielestä voida koskaan olla ottamatta huomioon vastuun yksilöllisyyttä, jonka on näin ollen oltava ehdottomasti sidoksissa siihen rooliin, joka päätöksen adressaattina olevalla yrityksellä on sillä toimialalla, jota kartelli koskee. Kilpailualalla vastuun lähtökohtana ei siis Enin mielestä ole osuuksien omistaminen vaan johtamisvastuu.

- 73 Eni katsoo vielä, että riidanalainen päätös on puutteellisesti perusteltu. Komissio on nimittäin Enin mielestä katsonut, että tytär- ja emoyhtiön välisellä tiedonkululla ei ole merkitystä, vaikka se on toisaalta arvioinut yksityiskohtaisesti tätä tiedonkulkua ja niiden henkilöiden velvollisuuksia, jotka ovat konkreettisesti osallistuneet väitettyihin kilpailunvastaisiin menettelytapoihin. Arvioinnin tulos ei Enin mukaan ole vakuuttava, koska sen perusteella ei voida osoittaa tietojen päätyneen Enille (riidanalaisen päätöksen 376 perustelukappale). Kun otetaan huomioon komission uusi kanta siitä, mihin vastuu kilpailusääntöjen rikkomisesta perustuu, tällainen pintapuolinen perustelu ei ole Enin mielestä EY 253 artiklan mukainen. Eni toteaa tältä osin, että ”jos päätös on huomattavasti pidemmälle menevä kuin sitä edeltävät päätökset, komission on perusteltava se yksityiskohtaisemmin” (asia 73/74, Groupement des fabricants

de papiers peints de Belgique ym. v. komissio, tuomio 26.11.1975, Kok., s. 1491, Kok. Ep. II, s. 535).

- ⁷⁴ Komissio vaatii, että ensimmäisen kanneperusteen toinen osa hylätään. Se katsoo pääasiallisesti, että riidanalaisessa päätöksessä ei sovelleta ankaraa vastuuta.

Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta

- ⁷⁵ Ensimmäisen kanneperusteensa toisessa osassa Enin lähtökohtana on, että komissio on esittänyt riidanalaisessa päätöksessä kumoamattoman oletaman siitä, että emoyhtiö on vastuussa kokonaan omistamiensa tytäryhtiöiden toimista.

- ⁷⁶ Lähtökohta on kuitenkin virheellinen.

- ⁷⁷ Komissio totesi nimittäin riidanalaisessa päätöksessä selvästi voivansa olettaa, että kokonaan emoyhtiönsä omistuksessa oleva tytäryhtiö noudattaa pääasiallisesti emoyhtiön antamia ohjeita, eikä komission tarvitse tutkia, onko emoyhtiö todella käyttänyt määräysvaltaansa. Komissio totesi myös, että tämän olettaman kumoaminen on emoyhtiön tai tytäryhtiön asiana. Komissio täsmensi tältä osin, että olisi voitu toimittaa näyttöä sen osoittamiseksi, että tytäryhtiö oli päättänyt itsenäisesti markkinakäyttäytymisestään eikä noudattanut emoyhtiönsä ohjeita, joten niihin ei sovelleta yrityksen käsitettä (riidanalaisen päätöksen 335 perustelukappale).

- 78 Näin ollen ja toisin kuin Eni väittää, komissio ei esittänyt riidanalaisessa päätöksessään kumoamatonta olettamaa. Olettamasta ei tee kumoamatonta se, että komissio hylkäsi riidanalaisen päätöksen 383–394 perustelukappaleessa väitteet, joita Eni oli esittänyt kumotakseen olettaman, joka perustui sen täyteen määräysvaltaan tytäryhtiöissään. Komissio ainoastaan ilmaisi kantansa, jonka mukaan olettamaa ei voida kumota Enin esittämien väitteiden perusteella. Tästä huolimatta Eni riitauttaa tämän kanneperusteen kolmannessa osassa komission tältä osin omaksuma kannan.
- 79 Näin ollen myös Enin esiin tuoma perustelujen puutteellisuus on tältä osin perusteeton.
- 80 Näiden seikkojen perusteella Enin esittämän ensimmäisen kanneperusteen toinen osa on hylättävä perusteettomana.

c) Kolmas osa, jonka mukaan Enin esittämät seikat on arvioitu virheellisesti

Asianosaisten lausumat

- 81 Eni riitauttaa komission väitteen sitä koskevasta olettamasta ja väittää tuoneensa hallinnollisessa menettelyssä esiin jäsennellyn kokonaisuuden tietoja, jotka osoittavat, että konsernin kemian alan yhtiöt toimivat itsenäisesti.

- 82 Enin mukaan komissio päätyi konsernin yhtiöiden tiedonkulkua koskevassa arvioinnissaan katsomaan, että ”[BR:ään/ESBR:ään] liittyvistä liiketoiminnoista vastaavien johtajien riippuvuussuhteet [johtivat] suoraan EniChem SpA:n ja Polimerin [pääjohtajaan]” (riidanalaisen päätöksen 376 perustelukappale). Tiedonkulun perusteella ei Enin mielestä voida mitenkään osoittaa, että tiedot päätyivät Enille. Se katsookin, että komissio onnistuu osoittamaan tietojen päätyneen operatiivisten yhtiöiden hallitukseen vain välillisesti ja keinotekoisien kuvauksen avulla. Eni viittaa tältä osin riidanalaisen päätöksen 377 perustelukappaleeseen ja täsmentää, että tällainen tilanteen kuvaus ilmentää minkä tahansa liikeyhtiön tavanomaista sisäistä organisaatiota. Tilannekuvauksesta ei Enin mielestä käy ilmi yhtään seikkaa, joka osoittaisi, millä tasolla eri päätökset tehdään asianomaisen operatiivisen yhtiön sisällä. Esillä olevan asian tilanne eroaa Enin mielestä merkittävästi muissa asioissa kuvatuista tilanteista, joissa henkilöillä, jotka olivat konkreettisesti osallistuneet rikkomiseen tytäryhtiön puolesta, oli selkeitä raportointivelvollisuuksia emoyhtiölle. Eni viittaa tältä osin useisiin komission päätöksiin. Tältä kannalta katsottuna Enin tilanne eroaa Dowin, Shellin ja Unipetrolin tilanteesta.
- 83 Enin mukaan komissio katsoi, esittämättä tältä osin kuitenkaan perusteluja, että sen ”ei [tarvitse] olettaa käyttääkseen esittää näyttöä tiedonkulusta” (riidanalaisen päätöksen 392 perustelukappale) ja että ”[Enin] väitteellä siitä, että sillä ei ollut lainkaan tietoa [tytäryhtiöidensä kilpailunvastaisesta käyttäytymisestä], [ei ollut] asian kannalta merkitystä” (riidanalaisen päätöksen 383 perustelukappale). Toteamus siitä, että tietoja on välitetty konsernin yhtiöiden välillä ja että emoyhtiö on näin ollen ollut tietoinen tytäryhtiönsä toiminnasta markkinoilla, on kuitenkin Enin mielestä merkityksellinen seikka, jonka tehtävänä on osoittaa, että konsernin johdossa oleva yhtiö on todella puuttunut tytäryhtiöidensä toimintojen johtamiseen.
- 84 Eni katsoo lisäksi, että väite, jonka mukaan ”ratkaisevan vaikutusvallan käyttäminen tytäryhtiön liiketoimintapolitiikassa ei edellytä sen toimintojen päivittäistä johtamista” (riidanalaisen päätöksen 384 perustelukappale), on virheellinen, koska ”ratkaiseva vaikutusvalta”, jota emoyhtiö käyttää tytäryhtiönsä markkinakäyttäytymisessä,

tarkoittaa, että emoyhtiö osallistuu aktiivisesti tytäryhtiönsä johtamiseen. Enin mielestä mikään seikka ei esillä olevassa asiassa osoita, että Eni olisi määritellyt Syndialin tai Polimerin liiketoimintapolitiikat ja tavoitteet. Eni toteaa lisäksi, että komissio yrittää unionin yleiselle tuomioistuimelle esittämillään kirjelmillä vähätellä tämän seikan merkitystä katsomalla, että se on korkeintaan olettaa ”täydentävä seikka”. Enin mielestä tämä kuitenkin vahvistaa, että Eni ei voi joutua vastuuseen rikkomisesta.

85 Eni toteaa lisäksi tähdentäneensä hallinnollisen menettelyn aikana, että se ei ollut koskaan toiminut suoraan sillä toimialalla, jolla kilpailusääntöjen rikkomiset tapahtuivat. Eni on mielestään myös korostanut, että kemia ei kuulunut sen ydinliiketoimintaan. Eni kertoo muuttuneensa 1990-luvulla holdingyhtiöstä operatiiviseksi yhtiöksi ja toteuttaneensa monimutkaisen prosessin, jossa sen liiketoiminnat jaettiin eri osastoiksi, joiden toimintoihin ei kuulunut kemia alan liiketoimintoja. Enin mukaan kemian alan liiketoimintoja tehostettiin prosessissa, joka päättyi vuoden 2002 kuluessa ja jossa konsernin koko kemian alan liiketoiminta luovutettiin Polimerille. Polimerille erityisesti kemian alalta kertynyt nettovoitto tilikaudella 2002 verrattuna Enin nettovoittoon samalla tilikaudella osoittaa Enin mielestä kemian alan liiketoimintojen suhteellisen painoarvon konsernin teollisuuspolitiikassa. Kemian alan liiketoimintojen itsenäisyys on Enin mielestä vahvistettu vielä konsernin hallintojärjestelmää koskevissa säännöissä, jotka Eni esitti hallinnollisessa menettelyssä. Varsinkin tytäryhtiöiden teollisuusstrategioita koskevat päätökset on Enin mukaan käsitelty ja vahvistettu eri ”operatiivisissa osastoissa” ja kyseisten yritysten eri ”yksiköissä” ilman operatiivisen yhtiön hallituksen jäsenten, toimitusjohtajan ja vielä vähemmän emoyhtiön muiden tasojen johtajien suoraa osallistumista. Eni toteaa lisäksi, että sen yhtiöjärjestys ja hallintojärjestelmää koskevat säännöt osoittavat, että sen tehtävänä on toimia ainoastaan tytäryhtiöidensä teknisenä koordinaattorina ja rahoituskoordinaattorina ja antaa niille tarvittaessa rahoitustukea. Eni huomauttaa, että rahoitustukia, joita sen

oletetaan myöntäneen tytäryhtiöilleen ja jotka komissio mainitsee unionin yleiselle tuomioistuimelle esittämissään kirjelmässä, ei ole mainittu riidanalaisessa päätöksessä. Enin mielestä tämä seikka ei ole muutenkaan merkityksellinen, koska kaikki osuudenomistajat voivat osallistua kyseistä yhtiötä koskeviin rahoitusoperaatioihin.

- ⁸⁶ Eni viittaa riidanalaisen päätöksen 387, 388, 390 ja 391 perustelukappaleeseen ja katsoo, että komissio on tutkinut hallinnollisen menettelyn aikana esitettyjä tietoja vain pintapuolisesti ja jopa ilmeisen virheellisesti. Riidanalaisessa päätöksessä on nimittäin jätetty järjestelmällisesti huomiotta kaikki seikat, jotka voisivat heikentää komission alkuolettaa siitä, että yhtiön, joka omistaa toisen yhtiön kokonaan, on aina katsottava olevan vastuussa kyseisen tytäryhtiön menettelytavoista.
- ⁸⁷ Eni katsoo, että hiljattain asiassa Raakatupakka – Italia tehdyssä päätöksessä (ks. edellä 50 kohta) vahvistetun komission vakiintuneen käytännön kanssa ristiriidassa on myös toteamus, jonka mukaan ”ydinliiketoiminnan määrittäminen ja emoyhtiön roolin kuvaaminen ’holdinyhtiöksi’ eivät ole vakuuttavia perusteluja tytäryhtiön tosiasialliselle itsenäisyydelle”. Näinkin erilainen kohtelu, jota ei ole lisäksi lainkaan perusteltu, loukkaa Enin mielestä myös syrjintäkiellon periaatetta, jota komission on noudatettava harkintavaltaansa käyttäessään.
- ⁸⁸ Eni huomauttaa myös, että se ei ainakaan vuoteen 2001 saakka omistanut suoraan ja kokonaan BR:n ja ESR:n tuotanto- ja myyntiyrityksiä ja että se hankki Polimerin vasta 21.10.2002 eli hallinnollisen menettelyn päättymisajankohtana. Komission väitettä ei tue Enin mielestä myöskään perustelu, jonka mukaan se ”organisoij jatkuvasti uudelleen” tytäryhtiöidensä toimintoja.

- 89 Kolmanneksi Eni tuo esiin komission toteamuksen siitä, että ”päällekkäisyyden puuttumista yhtiöiden johdossa ei voida katsoa merkittäväksi eikä etenään ratkaisevaksi tekijäksi” (riidanalaisen päätöksen 393 perustelukappale). Eni katsoo, että tällä toteamuksellaan komissio välttää ottamasta kantaa seikkoihin, joita Eni esitti hallinnollisen menettelyn aikana ja jotka osoittavat, että yksikään henkilö ei ole toiminut samanaikaisesti BR:n ja ESBR:n alalla toimivien yhtiöiden ja emoyhtiön johtotehtävissä.
- 90 Enin mukaan komissio katsoo unionin yleiselle tuomioistuimelle esittämässään kirjelmässä, että oletama, jonka mukaan tytäryhtiönsä kokonaan omistava emoyhtiö on vastuussa kilpailusääntöjen rikkomisista, joihin tytäryhtiö on syyllistynyt, on kummottavissa erityisillä ja poikkeuksellisilla olosuhteilla. Komission kanta osoittaa Enin mielestä, että kaikissa yleisesti sovellettavien oikeussääntöjen säännösten mukaisissa tapauksissa, joissa emoyhtiöllä on määräysvaltaan oikeuttava osuus tytäryhtiössään, emoyhtiö on katsottava tämän seikan perusteella yhteisvastuulliseksi tytäryhtiönsä mahdollisista kilpailusääntöjen rikkomisista. Komission väite on Enin mielestä viety äärimmäisyyteen ja ristiriidassa komission aiemman käytännön kanssa ja johtaa siten eriarvoiseen kohteluun.
- 91 Eni katsoo lopuksi, että todisteet, joita se on esittänyt tytäryhtiöidensä itsenäisyyden osoittamiseksi, on joko tutkittu ja hylätty ilman niiden sisällön ja niiden muodostaman kokonaisuuden arviointia tai jopa hylätty niin yleisin sanamuodoin, että hylkäämisperusteita on mahdotonta ymmärtää. Tämä loukkaa Enin mielestä myös räikeästi hyvän hallinnon periaatetta.
- 92 Komissio vaatii, että ensimmäisen kanneperusteen kolmas osa hylätään. Se katsoo pääasiallisesti, että Enin esittämät seikat eivät riitä kumoamaan käsiteltävässä asiassa esitettyä oletamaa.

Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta

- 93 Ensimmäisen kanneperusteen ensimmäisessä osassa esitetyistä syistä komissio voi olettaa, että koska Eni omisti suoraan tai välillisesti tytäryhtiönsä kokonaan, se vaikutti ratkaisevasti niiden toimintaan.
- 94 Enin asiana oli näin ollen kumota tämä olettava osoittamalla, että mainitut tytäryhtiöt päättivät itsenäisesti liiketoimintapolitiikastaan siten, että ne eivät muodostaneet Enin kanssa yhtä ainoaa taloudellista yksikköä ja siten EY 81 artiklassa tarkoitettua yhtä ainoaa yritystä.
- 95 Enin oli erityisesti toimitettava kaikki tiedot, jotka liittyvät organisatorisiin, taloudellisiin ja oikeudellisiin yhteyksiin sen tytäryhtiöiden ja sen itsensä välillä ja joiden se katsoo osoittavan, että ne eivät muodosta yhtä ainoaa taloudellista yksikköä. Arviointia suorittaessaan unionin yleisen tuomioistuimen on nimittäin otettava huomioon kaikki toimitetut tiedot, joiden luonne ja merkitys voivat vaihdella kunkin yksittäistapauksen ominaispiirteiden mukaan (asia T-112/05, Akzo Nobel ym. v. komissio, tuomio 12.12.2007, Kok., s. II-5049, 65 kohta).
- 96 Ensiksi Eni väittää eräillä argumenteillaan pääasiallisesti, että kun otetaan huomioon sille erityisesti yhtiöjärjestyksessä osoitettu tehtävä, se ei olisi voinut käyttää ratkaisevaa vaikutusvaltaa tytäryhtiöidensä liiketoimiin. Eni korostaa etenkin, että sen tehtävänä on toimia ”ainoastaan teknisenä koordinaattorina ja rahoituskoordinaattorina”. Se ei mielestään ole koskaan ”toiminut suoraan asianomaisella toimialalla”. Yksikään henkilö ei ole Enin mukaan hoitanut samanaikaisesti sekä tytäryhtiöiden että Enin johtotehtäviä. Eni pitää lisäksi merkityksellisenä seikkana emoyhtiön tietoisuutta tytäryhtiönsä markkinakäyttäytymisestä. Enin mielestä komission esiin tuoman tiedonkulun perusteella ei voida osoittaa, että tiedot ovat päätyneet Enille.

- 97 Perusteena sille, että komissio voi määrätä päätöksellään tietyn konsernin emoyhtiölle sakkoa, ei ole kuitenkaan se, että emoyhtiö olisi yllyttänyt tytäryhtiötään rikkomaan kilpailusääntöjä, eikä varsinkaan se, että emoyhtiö on osallistunut kyseiseen kilpailusääntöjen rikkomiseen, vaan se, että ne muodostavat edellä tarkoitettulla tavalla yhden ainoan yrityksen. Emoyhtiön joutuminen vastuuseen kilpailusääntöjen rikkomista merkitsevästä tytäryhtiön toiminnasta ei siis edellytä näyttöä siitä, että emoyhtiö vaikuttaa tytäryhtiönsä liiketoimintapolitiikkaan sillä nimenomaisella toimialalla, jolla sääntöjä on rikottu (edellä 95 kohdassa mainittu asia Akzo Nobel ym. v. komissio, tuomio 12.12.2007, 58 ja 83 kohta). Mahdollisuutta siihen, että Eni vaikuttaa ratkaisevasti mainittujen tytäryhtiöidensä toimintaan koordinoidessaan muun muassa konsernin sisäisiä rahoitusinvestointeja, ei voida sulkea pois varsinkaan sen perusteella, että Enin tehtävänä on toimia ainoastaan teknisenä koordinaattorina ja rahoituskoordinaattorina ja että se antaa tytäryhtiöilleen näiden tarvitsemaa rahoitustukea. Konsernissa yhtiö, joka koordinoi muun muassa rahoitusinvestointeja konsernin sisällä, kykenee yhdistämään osuuksia eri yhtiöissä ja vastaa niiden johdon yhtenäisyydestä erityisesti tällaisen budjettivalvonnan kautta (ks. vastaavasti asia T-168/05, Arkema v. komissio, tuomio 30.9.2009, ei julkaistu oikeustapauskokoelmassa, 76 kohta).
- 98 Se esiintuotu seikka, että kemian alan liiketoimintojen painoarvo konsernin teollisuuspolitiikassa ei ole suuri, ei todista, että Eni olisi antanut tytäryhtiöidensä määrillä täysin itsenäisesti markkinakäyttäytymisensä (ks. vastaavasti edellä 48 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Bolloré ym. v. komissio, tuomion 144 kohta).
- 99 Komissio esittää riidanalaisessa päätöksessä myös täydentäviä seikkoja, joiden perusteella voidaan toiseksi katsoa, että Eni oli vaikuttanut ratkaisevasti tytäryhtiöidensä toimintaan. Komissio korostaa varsinkin, että hierarkkiset suhteet johtavat suoraan EniChem SpA:n (nykyinen Syndial) ja Polimerin toimitusjohtajiin. Eni ei kiistä tätä päätelmää vaan täsmentää ainoastaan, että kyseessä on kaupallisen yhtiön tavallinen sisäinen organisaatio. Komissio toteaa lisäksi riidanalaisen päätöksen 379

perustelukappaleessa, että EniChem SpA:n (nykyinen Syndial) ja Polimerin toimitusjohtajat ovat vastuussa yhtiöidensä hallituksille. Eni oli kuitenkin nimittänyt suoraan tai välillisesti kyseiset hallitukset, mitä se ei kiistä.

- 100 Riidanalaisen päätöksen 387, 388, 390 ja 391 perustelukappaleesta on kolmanneksi todettava, että komissio ei tyytynyt hallinnollisen menettelyn aikana esitettyjen seikkojen pintapuoliseen tarkasteluun, toisin kuin Eni väittää. Komissio vastasi tarkasti Enin esittämiin väitteisiin. Vaikka Eni väittää kannekirjelmässään, että komission kanta on tältä osin ”ilmeisen virheellinen”, se ei kuitenkaan selitä miksi.
- 101 Neljänneksi Enin väitteet, joiden mukaan riidanalainen päätös on komission päätös-käytännön vastainen, on hylättävä samoin perustein kuin edellä 64–66 kohdassa esitettiin ensimmäisen kanneperusteen ensimmäisen osan yhteydessä.
- 102 Siitä, että BR:n ja ESBR:n tuotantoyritykset eivät olleet Enin suorassa vaan välillisessä sataprosenttisessa omistuksessa, on katsottava viidenneksi, että tämä seikka ei sinänsä osoita, että Eni ja asianomaiset yritykset eivät muodostaneet yhtä ainoaa taloudellista yksikköä.
- 103 Hyvän hallinnon periaatteen väitetystä loukkaamisesta on muistutettava kuudenneksi, että mainittu periaate kuuluu yhteisön oikeusjärjestyksessä vahvistettuihin, hallinnollisissa menettelyissä annettaviin takeisiin, ja siihen liittyy toimivaltaisen toimielimen velvoite tutkia huolellisesti ja puolueettomasti kaikki sen käsiteltävänä olevan tapauksen kannalta merkitykselliset seikat (asia T-44/90, La Cinq v. komissio, tuomio 24.1.1992, Kok., s. II-1, 86 kohta ja asia T-31/99, ABB Asea Brown Boveri v. komissio, tuomio 20.3.2002, Kok., s. II-1881, 99 kohta). Kun otetaan kuitenkin huomioon

erityisesti edellä 100 kohdassa esitetyt seikat, ei voida katsoa, että komissio ei olisi tutkinut huolellisesti ja puolueettomasti esillä olevassa asiassa ilmeneviä seikkoja.

- 104 Kaikki nämä seikat osoittavat, että ensimmäisen kanneperusteen tässä osassa esitetyillä väitteillä ei voida asettaa kyseenalaiseksi sitä, että Enin ja sen tytäryhtiöiden voitiin katsoa muodostavan yhden ainoan taloudellisen yksikön.
- 105 Näiden seikkojen perusteella Enin esittämän ensimmäisen kanneperusteen kolmas osa on hylättävä perusteettomana.

d) Neljäs osa, jonka mukaan pääomayhtiöiden rajoitetun vastuun periaatetta ja vastuuta koskevia yhteisiä periaatteita on loukattu

Asianosaisten lausumat

- 106 Enin mukaan komission toiminta on ristiriidassa yhteisön oikeudessa ja jäsenvaltioiden yhtiöoikeudessa yhteisesti hyväksytyjen periaatteiden kanssa ja kyseisissä säännöissä olevien vastuun määräytymisperusteiden kanssa. Kyseiset perusteet vahvistava sen ja jopa niiden tärkeimpänä perustana on se, että mainittu vastuu on täysin yksilöllinen. Enin mielestä vastuuseen joutumista koskevat perusteet määräytyvät väistämättä rajoitetun vastuun periaatteen mukaan. Rikoksesta tai lainvastaisesta teosta vastuussa olevien piiriä ei Enin mukaan voida laajentaa tekoihin konkreettisesti syyllistyneen tytäryhtiön ulkopuolelle vastuun ulottamiseksi joko välillisesti tai

autonomisesti myös sen emoyhtiöön vetoamalla konsernin pääomarakenteeseen liittyvään kumoamattomaan olettamaan.

- 107 Enin mukaan komissio katsoi – ilman erityisiä perusteluja – että kyseiset periaatteet eivät olleet nyt käsiteltävässä asiassa merkityksellisiä varsinkaan siksi, että ne koskevat muita oikeudenaloja. Eni viittaa tältä osin riidanalaisen päätöksen 396 perustelukappaleeseen. Yhteisön säännöstä tulkitseva taho ei kuitenkaan Enin mielestä voi mielivaltaisesti jättää huomiotta jäsenvaltioiden oikeusjärjestysten yhteisen käsitteen ulottuvuutta ja vaikutuksia sillä verukkeella, että kyseinen periaate kuuluu muodollisesti eri oikeudenalaan kuin se, jolla periaatetta on tarkoitus soveltaa.
- 108 Yleisesti sovellettavan yhtiöoikeuden mukainen rajoitetun vastuun periaate tarkoittaa Enin mielestä, että osuudenomistajat vastaavat yhtiön velvoitteista vain osuutensa rajoissa ja että yhtiö vastaa näin ollen yksin velvoitteistaan omaisuudellaan. Toisin sanoen – ovatpa ne sitten luonnollisia henkilöitä tai konsernien tapauksessa oikeushenkilöitä – eivät ole minkäänlaisessa vastuussa kolmansille. Tämä periaate on Enin mukaan hyväksytty yhteisön oikeudessa. Eni viittaa tältä osin useisiin yhtiöoikeutta koskeviin direktiiveihin.
- 109 Enin mukaan se, että konsernin johdossa olevalla holdingyhtiöllä on pelkästään määräysvalta, ei rajoitetun vastuun periaatteen mukaisesti tarkoita välttämättä – eikä varsinkaan automaattisesti – sitä, että konsernin eri yritykset, jotka ovat erillisiä oikeushenkilöitä, menettäisivät itsenäisyytensä. Rajoitetun vastuun periaatteesta voidaan Enin mielestä luopua vain silloin, kun yhtiömuotoa käytetään väärin eli kun ilmenee joukko yhtäpitäviä todisteita, jotka osoittavat, että yrityksillä on – myös oikeudellisessa merkityksessä – yhteinen intressien keskus. Tällaiset periaatteet on tunnustettu Yhdysvalloissa, Ranskassa ja Yhdistyneessä kuningaskunnassa, joiden yhtiöoikeudessa sovellettavista säännöksistä Eni esittää selvityksen. Yhdysvaltojen osalta Eni viittaa kahteen asiantuntijalausuntoon. Sen mukaan lausunnot tukevat niitä väitteitä, jotka

se on esittänyt analyttisesti kanteensa ensimmäisenä perusteena. Lausunnot eivät Enin mukaan ole uuden kanneperusteen tai ainoastaan pääpiirteittäin esitetyn kanneperusteen kehittelyä.

- 110 Eni vetoaa näiden periaatteiden, jotka on sen mukaan tunnustettu jäsenvaltioiden oikeudessa, lisäksi myös sääntöihin, joita kilpailuoikeudessa sovelletaan yritysseuraantojen tapauksissa. Eni katsoo tältä osin, että luonnollisen henkilön tai oikeushenkilön, joka johtaa kyseistä yritystä aikana, jolloin kilpailusääntöjä rikotaan, on lähtökohtaisesti vastattava kilpailusääntöjen rikkomisesta, vaikka yrityksen toiminnan harjoittaminen olisi kilpailusääntöjen rikkomisen toteavan päätöksen tekemispäivänä jonkin toisen henkilön vastuulla. Eni viittaa erityisesti asiassa C-279/98 P, Cascades vastaan komissio, 16.11.2000 annettuun tuomioon (Kok., s. I-9693), asiassa C-297/98 P, SCA Holding vastaan komissio, 16.11.2000 annettuun tuomioon (Kok., s. I-10101) ja asiassa T-6/89, Enichem Anic vastaan komissio, 17.12.1991 annettuun tuomioon (Kok., s. II-1623, Kok. Ep. XI, s. II-1). Tätä taloudellisen jatkuvuuden kriteeriä voidaan Enin mielestä soveltaa vain ja ainoastaan siinä tapauksessa, että yrityksen toiminnasta vastuussa oleva oikeushenkilö on oikeudellisesti lakannut olemasta kilpailusääntöjen rikkomisen jälkeen (edellä 72 kohdassa mainittu tuomio asiassa komissio v. Anic Partecipazioni). Edes tuossa tapauksessa seuraamusta ei Enin mielestä määrätä jollekin muulle oikeussubjektille kuin alkuperäiselle toiminnanharjoittajalle ainoastaan rakenteellisen yhteyden perusteella automaattisesti vaan erityisten ja perusteltujen tarpeiden perusteella ja erityisesti siksi, ettei kilpailusääntöjä voitaisi kiertää oikeudellisin järjestelyin. Taloudellisen jatkuvuuden kriteeriä sovelletaan siis Enin mielestä vain poikkeuksellisesti. Se katsoo nimittäin, että ”toiminnan eikä sen toteuttajan ottaminen kohteeksi riippumatta siitä, että kyseinen toteuttaja on edelleen olemassa ja kykenee vastaamaan teoistaan, on syyllisyysperiaatteen ja seuraamuksen henkilökohtaisuuden periaatteen vastaista” (julkisasiamies Ruiz-Jarabo Colomerin ratkaisuehdotus edellä 72 kohdassa mainitussa asiassa Aalborg Portland v. komissio). Eni viittaa myös julkisasiamies Kokottin edellä 52 kohdassa mainitussa asiassa ETI ym. esittämään ratkaisuehdotukseen.
- 111 Eni katsoo lopuksi, että se, että sitä moititaan esillä olevassa asiassa EY 81 artiklan rikkomisesta, ja rikkomisen perusteeksi tai perusteluksi esitetään kumoamattoman oletaman mukaisesti pelkästään se, että Eni omistaa määräysvaltaan oikeuttavan osuuden, johtaa perusteettomasti ankaran – eli tuottamuksesta riippumattoman – ja

välillisen vastuun syntymiseen, koska vastuu liittyy tekoihin, joiden konkreettinen tekijä on toinen oikeussubjekti. Tällainen esimerkkitapaus johtaa Enin mielestä puolustautumisoikeuksien loukkaamiseen joko siten, että todistustaakka käännetään, tai rajoittamalla mahdollisuutta esittää vapauttava todiste. Riidanalainen päätös on Enin mielestä lisäksi tältä osin puutteellisesti perusteltu, koska komissio ei esitä niitä erityisiä syitä, jotka ovat saaneet sen omaksumaan tämän lähestymistavan.

- 112 Komissio vaatii, että ensimmäisen kanneperusteen neljäs osa hylätään. Se korostaa varsinkin, että Enin väitteet on jo kumottu riidanalaisen päätöksen 396 perustelukappaleessa.

Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta

- 113 Enin esittämän ensimmäisen kanneperusteen neljännen osan lähtökohtana on, että komissio on kumoamattoman olettan perusteella katsonut Enin vastuulliseksi pelkästään siksi, että se omistaa määräysvaltaan oikeuttavan osuuden. Enin mukaan tämä saattaa sen perusteettomasti ankaraan – eli tuottamuksesta riippumattomaan – ja välilliseen vastuuseen.
- 114 Tämän kanneperusteen toisen osan yhteydessä esitetystä syistä riidanalaisesta päätöksestä kuitenkin ilmenee, että komissio ei ole nyt käsiteltävässä asiassa esittänyt kumoamatonta olettaa. Enillä oli siis mahdollisuus kiistää rikkomisesta vastuuseen joutuminen omalta osaltaan, minkä se tekikin hallinnollisen menettelyn aikana ja tämän kanneperusteen kolmannessa osassa.

- 115 Näin ollen Enin esittämän ensimmäisen kanneperusteen neljäs osa perustuu virheelliseen lähtökohtaan.
- 116 Edellä 60–62 kohdassa esitetyistä syistä komissio voi lisäksi katsoa emoyhtiön olevan vastuussa kilpailusääntöjen rikkomisesta, johon tytäryhtiö on syyllistynyt, jos mainittu tytäryhtiö ei päästä itsenäisesti markkinakäyttäytymisestään. Tämän kanneperusteen kolmen ensimmäisen osan yhteydessä esitetyistä toteamuksista ilmenee, että komissio ei ole tehnyt esillä olevassa asiassa tältä osin virhettä.
- 117 Enin väitteet, jotka koskevat yritysseuraantoihin sovellettavia kilpailuoikeuden säännöksiä, on todettava tehottomiksi, koska vastuu, jonka komissio asettaa Enille käsiteltävässä asiassa, ei juonnu tämänkaltaisesta tilanteesta. Jos oletetaan, että Eni pyrki väitteillään itse asiassa riitauttamaan sen, että se on asetettu vastuuseen kilpailusääntöjen rikkomisesta, johon EniChem SpA (nykyinen Syndial) on syyllistynyt, vaikka riidanalainen päätös ei ole osoitettu Syndialille, kyseiset väitteet on hylättävä. Onkin korostettava, että – toisin kuin Eni pääasiallisesti väittää – silloin, kun kaksi yksikköä muodostaa yhden taloudellista toimintaa harjoittavan yksikön, se, että rikkomiseen syyllistynyt yksikkö on yhä olemassa, ei sellaisenaan estä seuraamuksen määräämistä sille yksikölle, jolle ensiksi mainittu on luovuttanut taloudellisen toimintansa (ks. vastaavasti edellä 72 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomion 355–358 kohta ja edellä 46 kohdassa mainittu asia Jungbunzlauer v. komissio, tuomion 132 kohta). Tällainen seuraamuksen täytäntöönpano on sallittua varsinkin silloin, kun kyseiset yksiköt ovat olleet saman henkilön määräysvallassa ja kun ne ovat näin ollen näitä yksiköitä yhdistävien läheisten taloudellisten ja organisaattoristen yhteyksien vuoksi noudattaneet keskeisiltä osin samoja liiketoiminnallisia ohjeita (edellä 52 kohdassa mainittu asia ETI ym., tuomion 49 kohta). Nyt käsiteltävässä asiassa on kiistatonta, että EniChem SpA ja Polimeri olivat kilpailusääntöjä rikkovien menettelytapojensa aikana kokonaan saman yhtiön eli Enin suorassa tai välillisessä omistuksessa. Näin ollen yksilöllisen vastuun periaate ei estä sitä, että EniChem SpA:n aloittaman ja Polimerin jatkaman rikkomisen perusteella määrättävä seuraamus määrätään kokonaisuudessaan viimeksi mainitulle, kuten riidanalaisen

päätöksen 369–373 perustelukappaleessa katsottiin (ks. vastaavasti edellä 52 kohdassa mainittu asia ETI ym., tuomion 51 kohta). Koska Eni siis oli EniChem SpA:n ja Polimerin emoyhtiö, mikään ei estänyt katsomasta, että Eni on vastuussa kilpailusääntöjä rikkovasta kyseisten yritysten toiminnasta ja myös EniChem SpA:n (nykyinen Syndial) toimintojen luovuttamiseen perustuvasta toiminnasta, vaikka riidanalainen päätös ei ole osoitettu Syndialille.

- 118 Näiden seikkojen perusteella Enin esittämän ensimmäisen kanneperusteen neljäs osa ja siis koko ensimmäinen kanneperuste on hylättävä perusteettomana.

2. Toinen kanneperuste, joka on esitetty toissijaisesti ja koskee sakon määrän vahvistamista lainvastaisesti

- 119 Eni väittää toissijaisesti, että sakko, joka sille on määrätty yhteisvastuullisesti Polimerin kanssa, on kumottava tai sakkoa on ainakin huomattavasti alennettava, koska sen määrä on vahvistettu lainvastaisesti.

- 120 Enin toinen kanneperuste jakautuu kolmeen osaan. Ensimmäisessä osassa Eni riitauttaa korotuskertoimen käytön varoittavassa tarkoituksessa. Toisessa osassa Eni katsoo, että komissio on tehnyt virheen ottaessaan nyt käsiteltävässä asiassa huomioon raskauttavana seikkana kilpailusääntöjen rikkomisen uusimisen. Kolmannessa osassa Eni väittää, että komission olisi pitänyt ottaa sakon määrää laskiessaan huomioon, että päätös ei ole osoitettu Syndialille.

a) Ensimmäinen osa, jonka mukaan varoittavassa tarkoituksessa määrättyä korotuskerrointa on sovellettu virheellisesti

Asianosaisten lausumat

- 121 Eni korostaa ensinnäkin, että vahvistaessaan sakon perusmäärän kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden perusteella komissio on ottanut huomioon yksinomaan rikkomisen luonteen ja jättänyt kokonaan huomiotta sen todelliset markkinavaikutukset. Eni viittaa tältä osin riidanalaisen päätöksen 462 perustelukappaleeseen.
- 122 Enin mukaan hallinnollisen menettelyn osapuolet toimittivat kuitenkin tietoja, joiden avulla rikkomisen vaikutukset olisi voitu arvioida. Varsinkin Syndial oli Enin mielestä korostanut, että oletettuun kartelliin osallistuneilla yrityksillä oli vain vähäinen osuus BR:n (30 %) ja ESR:n (40 %) kokonaismarkkinoista.
- 123 Enin mielestä onkin vaikeaa väittää, että asianomaisten yritysten välinen mahdollinen sopimus olisi voinut vaikuttaa merkittävästi hintoihin. Sen mielestä komissio ei ottanut kyseisiä tietoja huomioon toisessa väitetiedoksiannossaan. Vaikka myönnettäisiinkin, että komissio voi suuntaviivojen perusteella jättää kilpailusääntöjen rikkomisen vaikutukset arvioimatta, sen olisi kuitenkin Enin mielestä täytynyt ottaa ne huomioon arvioidessaan rikkomisen vakavuutta, kuten komission päätöskäytännössä ja oikeuskäytännössä on vahvistettu (edellä 72 kohdassa mainittu asia Degussa v. komissio).
- 124 Ottaakseen huomioon kilpailusääntöjen rikkomiseen syyllistyneiden kyvyn haitata todella kilpailun hyvää toimivuutta ja varmistaakseen, että sakolla on ”riittävän

varoittava vaikutus”, komissio nojautuu Enin mukaan asianomaisten yritysten BR:n ja ESBR:n myyntiin (riidanalaisen päätöksen 467 perustelukappale) sekä niiden konsernien kokonaisliikevaihtoon, johon mainitut yritykset kuuluvat (riidanalaisen päätöksen 474 perustelukappale).

- 125 Tulos on Enin mielestä selvästi suhteellisuusperiaatteen vastainen. Sen mukaan riidanalaisessa päätöksessä ei nimittäin oteta lainkaan huomioon subjektiivista elementtiä eli tietoisuutta siitä, että riidanalaiset menettelytavat ovat kilpailunvastaisia, tai asianomaisten markkinoiden laajuutta ja merkitystä: niiden kokonaisarvo ETA:ssa oli 550 miljoonaa euroa vuonna 2001 (riidanalaisen päätöksen 467 perustelukappale).
- 126 Eni katsoo myös, että Eni-konsernin kokonaisliikevaihdon merkitys on yliarvioitu, mikä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen oikeuskäytännössä on Enin mukaan kielletty. Eni viittaa tältä osin asiassa T-220/00, Cheil Jedang vastaan komissio, 9.7.2003 annettuun tuomioon (Kok., s. II-2473). Enin mielestä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin hyväksyi tuomiossa konsernin liikevaihtoa koskevan kriteerin käyttämisen varoittavan vaikutuksen määrittämiseksi mutta täsmensi kuitenkin, että täysin mekaanisten ja suhteettomien tulosten välttämiseksi on ehdottomasti otettava huomioon yrityksen ”painoarvo” niillä markkinoilla, joilla kilpailusääntöjä on rikottu. Eni katsoo kuitenkin, kuten ensimmäisen kanneperusteen yhteydessä osoitettiin ja riidanalaisessa päätöksessä vahvistettiin, että kemian alan liiketoiminnat eivät ole koskaan kuuluneet Enin ydinliiketoimintaan. Eni katsookin, että kun komissio otti huomioon ainoastaan konsernin kokonaisliikevaihdon ja sovelsi sakkoon korotuskerrointa 2 varoittavan vaikutuksen aikaansaamiseksi, se määräsi Enille kohtuuttoman ja suhteettoman sakan.
- 127 Komissio vaatii, että toisen kanneperusteen ensimmäinen osa hylätään. Se katsoo pääasiallisesti, ettei se ole tehnyt virhettä rikkomisen vakavuuden määrittämisessä.

Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta

- 128 Aluksi on todettava, että toisen kanneperusteen ensimmäisen osan nimestä huolimatta Eni riitauttaa itse asiassa rikkomisen vakavuuden määrittämisen, minkä se myös vahvisti istunnossa.
- 129 Kilpailusääntöjen rikkomisten vakavuus on määritettävä erittäin monien seikkojen, kuten erityisesti asian ominaispiirteiden, asiayhteyden ja sakkojen varoittavan vaikutuksen perusteella; ehdottomasti huomioon otettavista arviointiperusteista ei ole vahvistettu sitovaa tai tyhjentävää luetteloa (yhdistetyt asiat C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P ja C-250/99 P – C-252/99 P, Limburgse Vinyl Maatschappij ym. v. komissio, tuomio 15.10.2002, Kok., s. I-8375, 465 kohta ja edellä 43 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomion 241 kohta).
- 130 Tekijöitä, jotka voivat vaikuttaa kilpailusääntöjen rikkomisten vakavuuden arviointiin, ovat kunkin yrityksen toiminta, kunkin yrityksen osuus yhteistoimintajärjestelyn luomisessa, se hyöty, jonka ne ovat voineet saada näistä menettelytavoista, yritysten koko, kyseisten tavaroiden arvo sekä se vaara, joka tällaisista kilpailusääntöjen rikkomisista aiheutuu yhteisön tavoitteiden toteuttamiselle (ks. asia C-407/04 P, Dalmine v. komissio, tuomio 25.1.2007, Kok., s. I-829, 130 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).
- 131 Lisäksi suuntaviivoissa todetaan, että rikkomisen vakavuuden arvioinnissa on otettava huomioon sen laatu, sen todellinen vaikutus markkinoihin, jos se on mitattavissa, ja merkityksellisten maantieteellisten markkinoiden laajuus. Rikkomiset voidaan jakaa kolmeen luokkaan, nimittäin vakavaa vähäisempiin, vakaviin ja erittäin vakaviin rikkomisiin (suuntaviivojen 1 kohdan A alakohdan ensimmäinen ja toinen alakohta).

- 132 Suuntaviivoissa todetaan vielä, että sen lisäksi, että on otettava huomioon rikkomisen laatu, sen todellisen vaikutus markkinoihin ja maantieteellinen laajuus, on tarpeen ottaa huomioon, mitkä todelliset taloudelliset mahdollisuudet rikkomiseen syyllystyneillä on aiheuttaa huomattavaa vahinkoa muille talouden toimijoille ja erityisesti kuluttajille, ja määrittää sakon määrä tasolle, joka on riittävän varoittava (suuntaviivojen 1 kohdan A alakohdan neljäs alakohta).
- 133 Komission toimivalta määrätä sakkoja yrityksille, jotka tahallaan tai tuottamuksesta rikkovat EY 81 artiklaa, on yksi niistä komissiolle annetuista keinoista, joiden avulla sen on mahdollista täyttää sille yhteisön oikeudessa annettu valvontatehtävä; tähän tehtävään kuuluu velvollisuus harjoittaa sellaista yleistä politiikkaa, jolla pyritään kilpailusäätöjen osalta soveltamaan perustamissopimuksessa vahvistettuja periaatteita ja ohjaamaan yritysten toimintaa näiden periaatteiden mukaisesti. Tästä seuraa, että kun komissio arvioi kilpailusäätöjen rikkomisen vakavuutta sakon suuruuden määrittämistä varten, sen on huolehdittava siitä, että sen toimenpiteellä on varoittava vaikutus erityisesti sellaisten kilpailusäätöjen rikkomisen muotojen osalta, jotka ovat erityisen haitallisia yhteisön tavoitteiden toteuttamisen kannalta (yhdistetyt asiat 100/80-103/80, *Musique Diffusion française* ym. v. komissio, tuomio 7.6.1983, Kok., s. 1825, Kok. Ep. VII, s. 133, 105 ja 106 kohta; edellä 103 kohdassa mainittu asia *ABB Asea Brown Boveri v. komissio*, tuomion 166 kohta ja asia *T-38/02, Groupe Danone v. komissio*, tuomio 25.10.2005, Kok., s. II-4407, 169 kohta).
- 134 Tämä edellyttää, että sakon määrä mukautetaan niin, että voidaan ottaa huomioon sakon tavoiteltu vaikutus sen kohteena olevalle yritykselle, jotta sakko ei ole merkityksetön tai päinvastoin liiallinen muun muassa kyseisen yrityksen taloudelliseen kykyyn nähden, niiden vaatimusten mukaisesti, jotka perustuvat yhtäältä tarpeeseen varmistaa sakon tehokkuus ja toisaalta suhteellisuusperiaatteen noudattamiseen. Suuryritys, jolla on kartellin muihin jäseniin verrattuna käytettävissään huomattavan suuria taloudellisia resursseja, voi helpommin hankkia sakkojen maksamiseen tarvittavat varat, mikä oikeuttaa – jotta sakkojen riittävä varoittava vaikutus toteutuisi – määräämään sille muun muassa korotuskerrointa käyttämällä suhteellisesti korkeampia sakkoja kuin samaan rikkomiseen syyllystyneelle yritykselle, jolla ei ole

käytettävissään kyseisenlaisia resursseja (ks. vastaavasti yhdistetyt asiat T-236/01, T-239/01, T-244/01–T-246/01, T-251/01 ja T-252/01, Tokai Carbon ym. v. komissio, tuomio 29.4.2004, Kok., s. II-1181, 241 ja 243 kohta; ks. myös edellä 103 kohdassa mainittu asia ABB Asea Brown Boveri v. komissio, tuomion 170 kohta ja asia T-15/02, BASF v. komissio, tuomio 15.3.2006, Kok., s. II-497, 235 kohta).

- 135 Lisäksi on todettava, että yhteisöjen tuomioistuimien on korostanut erityisesti sen merkityksellisyyttä, että kunkin kartelliin kuuluvan yrityksen kokonaisliikevaihto otetaan huomioon sakon määrää vahvistettaessa (ks. vastaavasti asia C-291/98 P, Sarrió v. komissio, tuomio 16.11.2000, Kok., s. I-9991, 85 ja 86 kohta ja asia C-57/02 P, Acerinox v. komissio, tuomio 14.7.2005, Kok., s. I-6689, 74 ja 75 kohta; ks. myös asia C-289/04 P, Showa Denko v. komissio, tuomio 29.6.2006, Kok., s. I-5859, 17 kohta).
- 136 On vielä korostettava, että varoittavuudella, jota komissiolla on oikeus tavoitella sakon määrää vahvistaessaan, pyritään varmistamaan se, että yritykset noudattavat perustamissopimuksen kilpailusääntöjä harjoittaessaan toimintaansa yhteisössä tai ETA:ssa. Näin ollen sitä varoittavan vaikutuksen tekijää, joka voidaan sisällyttää sakon laskentaan, on arvioitava ottaen huomioon useita seikkoja eikä pelkästään kyseessä olevan yrityksen erityistilanne. Kyseistä periaatetta sovelletaan erityisesti silloin, kun komissio on määrittänyt ns. varoittavan vaikutuksen kertoimen, jolla yritykselle määrättyä sakkoa muutetaan (ks. vastaavasti edellä 135 kohdassa mainittu asia Showa Denko v. komissio, tuomion 23 ja 24 kohta).
- 137 Esillä olevan asian osalta komissio katsoi riidanalaisessa päätöksessä ensinnäkin, että asianomaiset yritykset olivat tehneet sopimuksia tavoitehinnoista ja markkinoiden jakamisesta ja vaihtaneet keskenään liiketoiminnan kannalta arkaluonteisia tietoja. Komission mielestä tällaiset käytännöt ovat jo luonteensa vuoksi erittäin vakavia kilpailusääntöjen rikkomisia (riidanalaisen päätöksen 461 perustelukappale ja päätösoosan 1 artikla). Sen jälkeen komissio totesi, että kartellin todellista vaikutusta

ETA-markkinoihin on mahdoton arvioida. Komissio totesi myös, että vaikka kartellin todellista vaikutusta ei ollut mahdollista arvioida, asianomaiset yritykset olivat panneet kyseiset sopimukset täytäntöön, joten sopimukset olivat vaikuttaneet markkinoihin. Komissio täsmensi, ettei se aio ottaa markkinoihin kohdistuvaa vaikutusta huomioon sakkojen suuruutta määrittäessään (riidanalaisen päätöksen 462 perustelukappale). Komissio korosti vielä, että kilpailusääntöjen rikkominen koski koko ETA-aluetta (riidanalaisen päätöksen 463 perustelukappale). Näistä syistä kyseinen rikkominen voitiin komission mielestä katsoa erittäin vakavaksi (riidanalaisen päätöksen 464 perustelukappale).

138 Tämän jälkeen komissio käsitteli asianomaisia yrityksiä eri tavoin sen perusteella, mikä oli niiden yhteenlaskettu liikevaihto BR:n ja ESBR:n osalta vuonna 2001 eli viimeisenä kokonaisuutena kalenterivuonna, jolloin kilpailusääntöjä rikottiin, lukuun ottamatta Shelliä (1998) ja Stomilia (1999). Komissio jakoi asianomaiset yritykset viiteen luokkaan, ja EniChem kuului niistä ensimmäiseen (sakon perusmäärän laskentapohja 55 miljoonaa euroa) (riidanalaisen päätöksen 465–473 perustelukappale).

139 Komissio totesi lisäksi, että seuraamusasteikko tarjoaa erittäin vakavien rikkomisten luokassa mahdollisuuden määrittää sakkojen suuruus kunkin yrityksen kokoon nähden tasolle, jolla varmistetaan, että niillä on riittävän varoittava vaikutus. Komissio huomautti, että asianomaisten yritysten maailmanlaajuisen liikevaihdon (2005) perusteella ilmeni huomattavia kokoeroja yhtäältä Kaučukin (liikevaihto 2,718 miljardia euroa) ja Stomilin (liikevaihto 38 miljoonaa euroa) välillä ja toisaalta niiden ja muiden asianomaisten yritysten ja erityisesti Bayerin (liikevaihto 27,383 miljardia euroa) välillä, joka oli ensimmäinen päätöksen adressaatteina olevista suuryrityksistä. Kun otetaan huomioon tämä seikka ja käsiteltävän asian olosuhteet, komissio katsoi, että Kaučukin ja Stomilin osalta ei pidä käyttää varoittavassa tarkoituksessa määrättyä korotuskerrointa ja että Bayerin osalta oli asianmukaista käyttää kerrointa 1,5. Edelleen samoin perustein ja käsiteltävän asian olosuhteet huomioon ottaen komissio

määräsi korotuskertoimet seuraavasti: Dowille 1,75 (liikevaihto 37,221 miljardia euroa), EniChemille 2 (liikevaihto 73,738 miljardia euroa) ja Shellille 3 (liikevaihto 246,549 miljardia euroa) (riidanalaisen päätöksen 474 perustelukappale).

- 140 Ensinnäkin on todettava, että Eni ei kanteessaan kyseenalaista kartellin kilpailusääntöjen vastaista tarkoitusta, sellaisena kuin se esitettiin riidanalaisessa päätöksessä ja etenkin sen päätösoosan 1 artiklassa. Tältä osin suuntaviivoissa esitetystä kilpailusääntöjen erittäin vakavien rikkomisten kuvauksesta ilmenee, että sopimukset ja yhdenmukaistetut menettelytavat, joilla pyritään, kuten käsiteltävänä olevassa asiassa, tavoitehintojen vahvistamiseen tai markkinaosuuksien jakamiseen, voidaan jo luonteensa perusteella määritellä ”erittäin vakaviksi” rikkomisiksi, ilman että komission tarvitsee osoittaa kilpailusääntöjen rikkomisen todellinen vaikutus markkinoihin (ks. vastaavasti asia C-534/07 P, Prym ja Prym Consumer v. komissio, tuomio 3.9.2009, Kok., s. I-7415, 75 kohta; ks. myös yhdistetyt asiat T-49/02–T-51/02, Brasserie nationale ym. v. komissio, tuomio 27.7.2005, Kok., s. II-3033, 178 kohta ja asia T-410/03, Hoechst v. komissio, tuomio 18.6.2008, Kok., s. II-881, 345 kohta). Vakiintuneessa oikeuskäytännössä on myös katsottu, että hintojen vahvistamista koskevat horisontaaliset kartellit kuuluvat kaikkein vakaviimpiin yhteisön kilpailuoikeuden rikkomisiin, joten niitä voidaan jo sinänsä pitää erittäin vakavina (ks. vastaavasti yhdistetyt asiat T-202/98, T-204/98 ja T-207/98, Tate & Lyle ym. v. komissio, tuomio 12.7.2001, Kok., s. II-2035, 103 kohta ja edellä 133 kohdassa mainittu asia Groupe Danone v. komissio, tuomion 147 kohta).
- 141 Komissio ei siis tehnyt virhettä katsoessaan, että kyseiset käytännöt olivat luonteensa perusteella erittäin vakavia rikkomisia.
- 142 Edellä 72 kohdassa mainitusta asiassa Degussa vastaan komissio annettusta tuomiosta, johon Eni vetoaa, on todettava toiseksi vain, että komissio oli kyseiseen tuomioon johtaneessa asiassa arvioinut kartellin todellisen vaikutuksen, mitä se ei tehnyt esillä olevassa asiassa. Eni ei siis voi tukeutua edellä 72 kohdassa mainittuun asiassa Degussa vastaan komissio annettuun tuomioon riitauttaakseen tältä osin riidanalaisen päätöksen laillisuuden.

143 Enin kirjelmässään esittämästä huomautuksesta, joka koskee merkityksellisten markkinoiden kokoa ETA-alueella vuonna 2001 (550 miljoonaa euroa) ja asianomaisten yritysten markkinaosuutta, on kolmanneksi katsottava, että vaikka nämä seikat voidaan ottaa huomioon kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden määrittämiseksi, on huomioon otettava myös muita tämän asian kannalta merkityksellisiä seikkoja (ks. vastaavasti edellä 130 kohdassa mainittu asia *Dalmine v. komissio*, tuomion 132 kohta ja asia T-329/01, *Archer Daniels Midland v. komissio*, tuomio 27.9.2006, Kok., s. II-3255, 102 kohta). Esillä olevassa asiassa on otettava huomioon, että kyseinen rikkominen on itsessään erittäin vakava ja koskee koko ETA-aluetta. On erityisesti syytä korostaa, että asianomaiset yritykset sopivat tavoitehintojen asettamisesta, asiakkaiden jakamisesta tekemällä sopimuksia aggressiivisista kilpailutoimenpiteistä pidättymisestä sekä hintoja, kilpailijoita ja asiakkaita koskevien arkaluontoisten tietojen jakamisesta. Lisäksi on muistutettava, että suuntaviivojen 1 kohdan A alakohdan nojalla erittäin vakavista rikkomisista voidaan määrätä yli 20 miljoonan euron suuruinen sakko. Sen jälkeen on huomautettava, että *EniChem* myi kyseisiä tuotteita vuonna 2001 yli 164 miljoonalla eurolla (riidanalaisen päätöksen 468 perustelukappale). *Eni* ei kiistä, että sitä koskevan sakon määrä ei ylitä asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdassa säädettyä ylärajaa eli enintään kymmentä prosenttia sen edellisen tilikauden kokonaisliikevaihdosta; kyseisen ylärajan tarkoituksena on estää se, että asianomainen yritys ei kykene maksamaan kyseessä olevaa sakkoa (ks. vastaavasti edellä 133 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat *Musique Diffusion française ym. v. komissio*, tuomion 119 kohta). Näiden seikkojen perusteella sakon perusmäärän vahvistaminen 55 miljoonaksi euroksi ennen varoittavassa tarkoituksessa määrätyn korotuskertoimen käyttämistä ei ole suhteeton.

144 Neljänneksi väitteestä, jonka mukaan asianomaisilla yrityksillä oli vain vähäinen osuus BR:n ja ESBR:n kokonaismarkkinoista, *Eni* totesi istunnossa arviointinsa perustuvan molemmista näistä tuotteista ja luonnonkumista muodostuviin markkinoihin, vaikka riidanalainen päätös ei koskenut luonnonkumia. Enin tältä osin esittämät väitteet ovat siis tehottomia.

- 145 Viidenneksi on todettava, että riidanalaisen päätöksen ja kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden perusteella EniChem SpA:n täytyi olla tietoinen toimintansa kilpailunvastaisesta luonteesta. Ensimmäisen kanneperusteen yhteydessä esitetyistä syistä komissio oli lisäksi aivan oikeassa katsoessaan, että Eni on vastuussa kyseisestä rikkomisesta. Enin väitteet on näin ollen hylättävä.
- 146 Varoittavassa tarkoituksessa määrätyn korotuskertoimen käytöstä on kuudenneksi todettava, että sitä yhteyttä, joka vallitsee yhtäältä yritysten koon ja kokonaisresurssien ja toisaalta sakkojen varoittavan vaikutuksen varmistamisen tarpeen välillä, ei voida kiistää. Onkin muistutettava, että suuryritys, jolla on kartellin muihin jäseniin verrattuna käytettävissään huomattavat taloudelliset resurssit, voi helpommin hankkia sakkojen maksamiseen tarvittavat varat (edellä 134 kohdassa mainittu asia BASF v. komissio, tuomion 235 kohta).
- 147 Tämä kysymys on eri kuin kysymys, joka koskee yritysten luokittelemista erittäin vakaviin rikkomisiin syyllystyneiden yritysten luokkaan; tällöin voidaan joutua ottamaan huomioon kunkin yritysten painoarvo merkityksellisillä markkinoilla (ks. vastaavasti edellä 126 kohdassa mainittu asia Cheil Jedang v. komissio, tuomion 88 ja 89 kohta). Ei siis ole mitään syytä katsoa, että komissio on tehnyt virheen päättäessään ottaa varoittavassa tarkoituksessa määrätyn korotuskertoimen käytön yhteydessä huomioon yritysten koon ja kokonaisresurssit.
- 148 Lisäksi on huomautettava, että komissio otti esillä olevassa asiassa myös huomioon asianomaisten yritysten painoarvon merkityksellisillä markkinoilla käyttäessään yritysten BR- ja ESBR-myyntin määrää viimeiseltä rikkomisvuodelta sakon määrän suhteuttamiseen erittäin vakavien rikkomisten luokassa.

149 Näiden seikkojen perusteella Enin esittämän toisen kanneperusteen ensimmäinen osa on hylättävä perusteettomana.

b) Toinen osa, jonka mukaan sakon perusmäärää on korotettu perusteettomasti kilpailusääntöjen rikkomisen uusimisen vuoksi

Asianosaisten lausumat

– Enin lausumat

150 Eni viittaa riidanalaisen päätöksen 487 ja 488 perustelukappaleeseen ja katsoo, että niitä kollusiivisia menettelytapoja, joista on määrätty seuraamus [EY 81] artiklan mukaisesta menettelystä 23.4.1986 tehdyllä komission päätöksellä 86/398/ETY (IV/31.149 – Polypropeeni) (EYVL L 230, s. 1; jäljempänä polypropeenipäätös) ja [EY 81] artiklan mukaisesta menettelystä 27.4.1994 tehdyllä komission päätöksellä 94/599/EY (IV/31.865 – PVC) (EYVL L 239, s. 14, jäljempänä toinen PVC-päätös) ja joihin komissio kilpailusääntöjen rikkomisen uusimisen osalta nojautuu, voitaisiin pitää samankaltaisina kuin menettelytapoja, joita riidanalaisessa päätöksessä väitetään käytetyn.

151 Kilpailusääntöjen rikkomisen uusimista koskeva subjektiivinen edellytys – eli se, että kyseisiin menettelytapoihin on syylistynyt sama yritys – ei kuitenkaan Enin mielestä täyty.

- 152 Eni huomauttaa tältä osin ensinnäkin, että kyseiset toiminnot koskivat eri tuotteita ja markkinoita kuin riidanalaisen päätöksen kohteena olevat toiminnot, ja niistä oli jo luovuttu jonkin aikaa ennen polypropeenipäätöksen ja toisen PVC-päätöksen tekemistä.
- 153 Toiseksi Eni katsoo, että polypropeenipäätöksessä ja toisessa PVC-päätöksessä määrättiin seuraamuksia muille oikeushenkilöille kuin Enille. Enin mukaan ne konsernin yritykset, joita mainitut päätökset koskivat, olivat joko EniChem SpA, josta tuli myöhemmin Syndial, tai Anic SpA. Riidanalaisista päätöistä ei ole kuitenkaan osoitettu kyseisille yrityksille. Kummassakaan komission tarkoittamassa päätöksessä ei tarkoiteta sen enempää yrityksenä, joka osallistui aktiivisesti kartelleihin, joista seuraamuksia määrättiin, kuin yrityksenä, jolla on määräysvaltaa konsernin kahdessa yrityksessä.
- 154 Kolmanneksi Eni katsoo, että komission päätelmä on ristiriidassa rajoitetun vastuun periaatteen ja sen yksilöllisen luonteen kanssa, koska siinä pannaan raskauttava seikka emoyhtiön syyksi, vaikka mainitun yhtiön vastuuta ei hyväksytty aiemmissä päätöksissä. Tämän ristiriidan vakavuutta lisää se, että kyse on sanktioiden määräämistä koskevasta toimivallasta, johon sovelletaan legaliteettiperiaatetta, jonka kunnioittamisella on taattava yrityksille, että seuraamukset, joita komissio voi määrätä EY 81 artiklan nojalla, ovat täysin ennakoitavissa. Lisäksi komission käyttämät epämääräiset ja määrittelemättömät ilmaisut kuten ”samankaltaiset rikkomiset” ja ”sama yritys” osoittavat Enin mukaan, että riidanalainen päätös on tältä osin puutteellisesti perusteltu.
- 155 Neljänneksi Eni riitauttaa komission toimivallan hyväksyä kilpailusääntöjen rikkomisen uusiminen raskauttavaksi seikaksi riippumatta siitä, kuinka pitkä aika rikkomisten välillä oli kulunut. Se viittaa tältä osin asiassa C-3/06 P, Groupe Danone vastaan komissio, 8.2.2007 annettuun tuomioon (Kok., s. I-1331) ja asiassa esitettyyn julkisasiamies Poiares Maduron ratkaisuehdotukseen (Kok., s. I-1337). Eni toteaa lisäksi, että toisin kuin mainitussa tuomiossa, jossa yhteisöjen tuomioistuin katsoi, että komissio oli ottanut asian kannalta merkitykselliset seikat asianmukaisesti huomioon,

nyt käsiteltävässä asiassa tällaista analyysia ei ole tehty eikä sen puuttumista ole riittävästi perusteltu.

– Komission lausumat

- ¹⁵⁶ Komissio huomauttaa aluksi, että kilpailusääntöjen rikkomisen uusiminen oli otettu esiin toisessa väitetiedoksiannossa, josta Eni ei esittänyt vastalauseita vastauksessaan tai istunnossa.
- ¹⁵⁷ Asiasisällöstä komissio toteaa ensinnäkin, että koska yhteisön kilpailuoikeudessa katsotaan, että samaan konserniin kuuluvat eri yritykset muodostavat yhden taloudellisen yksikön, se olisi halutessaan voinut määrätä sakon aiemmissä päätöksissä samalle emoyhtiölle. Komission mielestä sillä olikin täysi syy katsoa riidanalaisessa päätöksessä, että samalle yritykselle oli jo määrätty seuraamus samantyyppisestä rikkomisesta (asia T-203/01, Michelin v. komissio, tuomio 30.9.2003, Kok., s. II-4071). Se korostaa, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin hyväksyi mainitussa tuomiossa sen, että sakkoa korotettiin kilpailusääntöjen rikkomisen uusimisen perusteella konsernin toisen yhtiön osalta, joka oli tarkemmin sanottuna yhtiön, jolle oli aiemmin määrätty seuraamus, ns. sisaryhtiö. Kun otetaan lisäksi huomioon tavoite, johon uusimisen käsitteellä pyritään, tämä käsite ei kuitenkaan komission mielestä välttämättä edellytä sen toteamista, että on olemassa aikaisempi rahamääräinen seuraamus, vaan pelkästään sen toteamista, että on olemassa aikaisempi rikkominen (edellä 133 kohdassa mainittu asia Groupe Danone v. komissio, tuomio 25.10.2005). Komissio ei pidä näin ollen merkityksellisenä sitä, että se ei määrännyt sakkoa Enille itselleen asioissa, jotka johtivat toiseen PVC-päätökseen ja polypropeenipäätökseen. Ratkaisevaa on sitä vastoin se, että aiempien päätösten adressaatteina olleet yhtiöt olivat olleet täysin Enin määräysvallassa. Hyväksyttävää ei ole komission mielestä myöskään se, että konsernin yhtiöihin, jotka ovat saman yrityksen osia, ei sovelleta uusimisen käsitettä yksinomaan konsernin oman organisaatorakenteen perusteella.

- 158 Komissio pitää merkityksettömänä myös sitä, että aiemmat kilpailusääntöjen rikkomiset olivat koskeneet eri toimialoja ja että kyseiset toimialat oli luovutettu sittemmin muille oikeushenkilöille. Sakon korottaminen kilpailusääntöjen rikkomisen uusimisen perusteella perustuu komission mielestä siihen, että aiemmin todettu rikkominen ei ole riittävästi estänyt yritystä käyttämästä uutta lainvastaista menettelytapaa. Komissio katsoo lisäksi oikeuskäytännössä täsmennetyin, että luonnollisen henkilön tai oikeushenkilön, joka johtaa kyseistä yritystä aikana, jolloin kilpailusääntöjä rikotaan, on lähtökohtaisesti vastattava kilpailusääntöjen rikkomisesta, vaikka yrityksen toiminnan harjoittaminen olisi kilpailusääntöjen rikkomisesta tehdyn langettavan päätöksen tekemispäivänä jonkin toisen henkilön vastuulla (edellä 110 kohdassa mainittu asia *Cascades v. komissio*). Näitä kriteereitä on komission mielestä sovellettava myös kilpailusääntöjen rikkomisen uusimiseen.
- 159 Kolmanneksi komissio toteaa yhteisöjen tuomioistuimen katsoneen edellä 155 kohdassa mainitussa asiassa *Groupe Danone* vastaan komissio 8.2.2007 antamassaan tuomiossa jälleen kerran, että mahdollinen kilpailusääntöjen rikkomisen uusiminen on huomioitava tekijä rikkomisen vakavuutta arvioitaessa asetuksen N:o 17/15 artiklan 2 kohdan mukaisesti ja että kantajalla oli koko ajan ollut mahdollisuus ennakoida menettelytapojensa oikeudelliset seuraukset. Samoin säädetään komission mukaan myös asetuksen N:o 1/2003/23 artiklan 3 kohdassa, joka on riidanalaisen päätöksen oikeudellinen perusta. Sakon korottaminen kilpailusääntöjen rikkomisen uusimisen perusteella ei siis komission mielestä loukkaa laillisuusperiaatetta.
- 160 Neljänneksi komissio katsoo osoitetun, että rikkomisen uusimisen toteaminen ja sen erityispiirteiden arviointi kuuluvat komission harkintavaltaan, eikä sitä sido mahdollinen vanhentumisaika tällaisen toteamuksen tekemiseksi (edellä 155 kohdassa mainittu asia *Groupe Danone v. komissio*, tuomio 8.7.2007). Polypropeenin ja PVC:tä koskevat rikkomiset on komission mielestä joka tapauksessa todettu vuosina 1986 ja 1994 tehdyillä päätöksillä. Komissio pitää täysin loogisena, luonnollisena ja tarkoituksenmukaisena, että tällaiset ennakkotapaukset otetaan huomioon arvioitaessa vuodesta 1996 alkaen tehtyä uutta rikkomista. Kyseisten rikkomisten välillä kuluneella ajalla ei sinänsä ole merkitystä (asia T-141/94, *Thyssen Stahl v. komissio*, tuomio 11.3.1999, Kok., s. II-347). Aiempien päätösten ja uuden rikkomisen alun välinen aika on komission mielestä sama tai jopa lyhyempi kuin se aikaväli, jonka yhteisöjen

tuomioistuimien ja ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimien ovat jo ottaneet huomioon edellä 157 kohdassa mainitussa asiassa Michelin vastaan komissio annettussa tuomiossa ja edellä 155 kohdassa mainitussa asiassa Groupe Danone vastaan komissio 8.2.2007 annettussa tuomiossa. Komissio toteaa lisäksi, että viimeksi mainitun tuomion mukaisesti se ”voi” ottaa huomioon edellisestä rikkomisesta kuluneen ajan ja katsoa sen olevan yksi niistä seikoista, jotka vahvistavat taipumuksen kilpailusääntöjen rikkomiseen. Nyt käsiteltävän asian osalta komissio toteaa tarkastelleensa juuri tätä kysymystä riidanalaisen päätöksen 489 perustelukappaleessa ja tullessaan siihen tulokseen, että kilpailusääntöjen rikkomisen uusiminen on otettava huomioon.

Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta

- 161 Suuntaviivojen 2 kohdassa todetaan, että raskauttavana seikkana voi olla esimerkiksi ”saman yrityksen tai samojen yritysten syyllistyminen uudelleen samanlaatuiseen rikkomukseen”.
- 162 Rikkomisen uusimisen käsite, sellaisena kuin se esiintyy joissakin kansallisissa oikeusjärjestyksissä, edellyttää, että henkilö on syyllistynyt uudestaan rikkomiseen sen jälkeen, kun on määrätty seuraamus samankaltaisesta rikkomisesta (edellä 160 kohdassa mainittu asia Thyssen Stahl v. komissio, tuomion 167 kohta ja edellä 157 kohdassa mainittu asia Michelin v. komissio, tuomion 284 kohta).
- 163 Mahdollinen kilpailusääntöjen rikkomisen uusiminen on huomioitava tekijä asianomaisen rikkomisen vakavuutta arvioitaessa (edellä 72 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomion 91 kohta ja edellä 155 kohdassa mainittu asia Groupe Danone v. komissio, tuomio 8.2.2007, 26 kohta).
- 164 Nyt käsiteltävässä asiassa komissio toteaa riidanalaisessa päätöksessä, että EniChemille on aiemminkin osoitettu kartelleja koskevia komission päätöksiä (eli polypropeenipäätös ja toinen PVC-päätös). Tämä osoittaa komission mielestä sen, että

ensimmäiset sakot eivät olleet riittävän suuria, jotta kyseinen yritys muuttaisi toimintaansa. Komissio päättelee tästä, että tämä kilpailusääntöjen rikkomisen uusiminen on raskauttava seikka, joka oikeuttaa korottamaan sakon perusmäärää 50 prosentilla (riidanalaisen päätöksen 487 perustelukappale).

- 165 Eni tuo esiin erityisesti sen seikan, että aiemmat päätökset, jotka komissio mainitsee riidanalaisessa päätöksessä, eivät koskenut sitä.
- 166 Komissio otti näin ollen nyt käsiteltävässä asiassa huomioon EY 81 artiklassa tarkoitetun käsitteen ”yritys” soveltaakseen kilpailusääntöjen rikkomisen uusimiseen liittyvää raskauttavaa seikkaa, minkä komissio vahvistaa myös kirjelmässään. Tarkemmin sanoen komissio katsoi pääasiallisesti, että sama yritys oli toistuvasti rikkonut kilpailusääntöjä, vaikka kyseisiin rikkomisiin osallistuneet oikeushenkilöt eivät olleet samat. Tältä osin on muistutettava, että EY 81 artiklassa tarkoitetulla yrityksen käsitteellä on katsottava tarkoitettavan yhtä taloudellista yksikköä, vaikka oikeudellisesti tämän taloudellisen yksikön muodostaakin useampi kuin yksi luonnollinen henkilö tai oikeushenkilö (ks. edellä 60 kohdassa mainittu oikeuskäytäntö). Tässä yhteydessä on katsottava, että kun komissio aikoo vedota EY 81 artiklassa tarkoitettuun käsitteeseen ”yritys”, sen on esitettävä yksityiskohtaisia ja täsmällisiä tietoja, jotka tukevat sen väitettä.
- 167 Ensimmäiseksi on todettava, että komissio viittaa riidanalaisen päätöksen 487 perustelukappaleessa yleisesti ”EniChemiiin”, jonka osalta on riidanalaisen päätöksen 36 perustelukappaleessa esitetty määritelmä ”mikä tahansa Eni SpA:n omistuksessa oleva yhtiö”. Onkin todettava, että komission riidanalaisessa päätöksessä käyttämä ilmaus on kilpailusääntöjen rikkomisen uusimisen arvioinnin kannalta jokseenkin epätarkka ainakin niiden oikeushenkilöiden osalta, jotka komission mielestä muodostavat polypropeenipäätöksessä ja toisessa PVC-päätöksessä tarkoitetun taloudellisen yksikön. Jos lisäksi oletetaan, että asianomaiset oikeushenkilöt ovat ne, jotka mainittiin riidanalaisen päätöksen 26–35 perustelukappaleessa, on korostettava, että polypropeenipäätöksessä tarkoitettu yhtiö eli Anic ei kuulu kyseisissä perustelukappaleissa

mainittuihin oikeushenkilöihin. Riidanalaisen päätöksen 26–35 perustelukappaleen tarkoituksena onkin lähinnä kuvata rikkomisen aikana Enin omistuksessa olleiden yhtiöiden kehitystä, ja rikkominen tapahtui polypropeenipäätöksen ja toisen PVC-päätöksen jälkeen. Kyseisistä perustelukappaleista ei siis voi saada riittävän yksityiskohtaista ja täsmällistä tietoa siitä, miten Enin omistuksessa olleet yhtiöt olivat kehittyneet ennen rikkomista, josta riidanalaisella päätöksellä määrättiin seuraamus.

- 168 Komissio viittaa toiseksi riidanalaisen päätöksen alaviitteessä nro 262 polypropeenipäätökseen ja toiseen PVC-päätökseen toteamalla, että mainitut päätökset koskivat ”Eniä”. Aluksi on huomautettava, että toisin kuin ilmausta ”EniChem”, ilmausta ”Eni” ei käytetä riidanalaisessa päätöksessä yhtenäisesti. Riidanalaisen päätöksen 26–36 perustelukappaleesta käy varsinkin ilmi, että kun komissio tarkoittaa yhtiötä Eni muiden yhtiöiden emoyhtiönä, se käyttää ilmausta ”EniSpA”.
- 169 Kolmanneksi on huomautettava, että jos oletetaan, että komissio tarkoittaa riidanalaisen päätöksen alaviitteessä nro 262 käyttämällään ilmauksella ”Eni” yhtiöitä, jotka kuuluvat EY 81 artiklassa tarkoitettuun, Enin määräysvallassa olevien oikeushenkilöiden muodostamaan ”yritykseen”, komissio ei riidanalaisessa päätöksessä esitä tältä osin yhtään yksityiskohtaista ja täsmällistä tietoa. Komissio tyytyy vain huomauttamaan unionin yleiselle tuomioistuimelle esittämässään kirjelmässä, että polypropeenipäätöksen ja toisen PVC päätöksen adressaatteina olevat yhtiöt olivat ”täysin” Enin määräysvallassa. Tämän väitteen tueksi ei esitetä kuitenkaan mitään näyttöä, eikä sitä myöskään toisteta riidanalaisessa päätöksessä.
- 170 Neljänneksi on huomautettava, että asianomaisten yhtiöiden rakenteen ja määräysvallan kehitys on esillä olevassa asiassa erityisen monimutkainen. Polypropeenipäätös on osoitettu Anicille, eikä Enin nimi esiinny mainitussa päätöksessä. Toisen PVC-päätöksen 8 perustelukappaleessa komissio mainitsee, että Anicista on ”tullut” EniChem SpA, ja 43 perustelukappaleessa, että tämä kehitys johtuu ”erinäisistä uudelleenorganisoinneista” niitä tarkemmin täsmentämättä. Enin nimi ei esiinny

tässäkään päätöksessä. Lisäksi on todettava, että asianomaisia tuotteita koskevasta Enin liiketoiminnasta vastasi esillä olevassa asiassa alun perin EniChem Elastomeri (ennen kuin tämä sulautui EniChem SpA:han vuonna 1997 eli toisen PVC-päätöksen jälkeen) ja että EniChem SpA:n liiketoiminnat luovutettiin sittemmin Polimerille, mikä tekee asianomaisten yritysten rakenteiden kehityksestä entistäkin monimutkaisemman. Komission tehtävänä oli olla tässä yhteydessä erityisen tarkka ja esittää kaikki tarvittavat yksityiskohtaiset tiedot, joiden perusteella voitiin katsoa, että riidanalaisen päätöksen adressaatteina olevat yhtiöt muodostivat polypropeenipäätöksen ja toisen PVC-päätöksen adressaatteina olevien yhtiöiden kanssa EY 81 artiklassa tarkoitetun saman ”yrityksen”.

- 171 Kaikkien näiden seikkojen perusteella unionin yleinen tuomioistuin katsoo, että komissio ei esittänyt riidanalaisessa päätöksessä riittävästi yksityiskohtaisia ja täsmällisiä tietoja, joiden nojalla voitiin perustellusti katsoa, että kilpailusääntöjen rikkomisen uusimiseen syyllistyi EY 81 artiklassa tarkoitettu sama ”yritys”. Toisen kanneperusteen toinen osa on näin ollen hyväksyttävä ja riidanalaisen päätöksen 2 artiklan c alakohta on siis kumottava siltä osin kuin siinä vahvistetaan ENI SpA:lle määrätyn sakon määräksi 272,25 miljoonaa euroa.

c) Kolmas osa, jonka mukaan sakko on laskettu Syndialin poisjättämisen osalta virheellisesti

Asianosaisten lausumat

- 172 Eni muistuttaa, että vaikka komissio katsoi aluksi, että Syndial oli yksi yhtiöistä, jotka ovat vastuussa kilpailusääntöjen rikkomisesta, ja osoitti sille sekä ensimmäisen

että toisen väitetiedoksiannon, se kuitenkin myöhemmin päätti jättää Syndialin pois riidanalaisen päätöksen adressaattien joukosta. Enin mukaan komissio perusteli ratkaisuaan sillä, että oli olemassa ”vakava riski siitä, että silloin, kun Syndialille esillä olevassa asiassa määrättävästä sakosta teh[täisiin] ja pantaisiin täytäntöön päätös, Syndialilla ei [olisi] enää riittävästi varoja sakon maksamiseen” (riidanalaisen päätöksen 372 perustelukappale).

- 173 Enin mielestä peruste, jolla komissio jätti Syndialin pois adressaattien joukosta, ei ole yritysseuraantoa tai yritysten luovuttamista koskevien periaatteiden mukainen.
- 174 Eni viittaa ensimmäisen kanneperusteen yhteydessä esittämiinsä väitteisiin ja korostaa, että jos vastuulliseksi katsottu yritys jatkaa toimintaansa yhtiön luovutuksen jälkeen, se on edelleen vastuussa sen syyksi luetusta mahdollisesta kilpailusääntöjen rikkomisesta. Ainoa poikkeus tähän periaatteeseen on Enin mielestä tilanne, jossa oikeushenkilöä ei enää ole olemassa. Enin mukaan näin ei kuitenkaan ole tapahtunut esillä olevassa asiassa, koska – kuten riidanalaisessa päätöksessäkin todetaan – Syndial on edelleen olemassa eikä se ole selvitystilassa. Eni toteaa lisäksi, että kun komissio katsoo Polimerin olevan vastuussa väitetyistä kilpailunvastaisista menettelytavoista, joihin konsernin muut yhtiöt olivat syyllistyneet ennen kuin Polimeri alkoi harjoittaa kemian alan liiketoimintaa, komissio jätti huomiotta sen, että Polimeri oli vuoteen 2001 saakka yhteisyritys, joka oli Enin ja Union Carbiden yhteisessä määräysvallassa.
- 175 Syndialin jättäminen perusteettomasti pois adressaattien joukosta vaikuttaa Enin mielestä sakon tasoon. Eni huomauttaa tältä osin, että Syndialin kokonaisliikevaihto oli riidanalaisesta päätöstä edeltävänä vuonna 860 miljoonaa euroa ja että yhteisvastuun tapauksessa sakon kokonaismäärä voi olla enintään 10 prosenttia ”pienimmän yrityksen” liikevaihdosta. Eni viittaa viimeisen seikan osalta erääseen oikeustieteelliseen teokseen. Eni katsoo, että vaikka Syndial otettiin huomioon kilpailusääntöjen rikkomisen uusimiseen liittyvän raskauttavan seikan soveltamiseksi, se jätettiin

perusteettomasti pois sovellettaessa säännöstä sakon määrän rajoittamisesta enintään 10 prosenttiin. Enille määrätyn sakon kokonaismäärä onkin sen mielestä asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdan vastainen ja johtuu harkintavallan ilmeisestä väärinkäytöstä.

- 176 Komissio vaatii, että toisen kanneperusteen kolmas osa hylätään. Se väittää etenkin, että Syndialin poisjättäminen ei vaikuta Enille määrätyn sakon määrään.

Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta

- 177 Tilanne, jossa useiden yhtiöiden on maksettava sakko yhteisvastuullisesti, koska ne muodostavat EY 81 artiklassa tarkoitetun yrityksen, ei merkitse asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdassa säädetyn enimmäismäärän soveltamisen osalta, että kunkin velvollisuus rajoittuu 10 prosenttiin liikevaihdosta, jonka se toteutti viimeisen tilikauden aikana. Tässä säännöksessä tarkoitettu 10 prosentin enimmäismäärä on laskettava kaikkien niiden yhtiöiden yhteenlasketun liikevaihdon perusteella, jotka muodostavat yhden taloudellisen yksikön, joka toimii EY 81 artiklassa tarkoitettuna yrityksenä, koska yksinomaan tämän yksikön muodostavien yhtiöiden yhteenlaskettu liikevaihto voi osoittaa asianomaisen yrityksen koon ja taloudellisen vahvuuden (asia T-9/99, HFB ym. v. komissio, tuomio 20.3.2002, Kok., s. II-1487, 528 ja 529 kohta ja edellä 95 mainittu asia Akzo Nobel ym. v. komissio, tuomion 90 kohta).
- 178 Jos Syndial siis olisi ollut riidanalaisen päätöksen adressaatti, sen sakon määrää, jonka maksamisesta Eni olisi ollut yhteisvastuussa, ei olisi pitänyt rajata 10 prosenttiin Syndialin liikevaihdosta. Enin väitteet ovat siis tehottomia.

- 179 Jos lisäksi oletetaan, että Eni pyrkii väitteillään itse asiassa riitauttamaan sen, että se on asetettu vastuuseen kilpailusääntöjen rikkomisesta, johon EniChem SpA (nykyinen Syndial) on syyllistynyt, vaikka riidanalaista päätöstä ei ole osoitettu Syndialille, kyseiset väitteet on hylättävä samoin perustein kuin edellä 117 kohdassa esitettiin. Se, että Polimeri oli vuoden 2001 loppuun saakka yhteisyritys, joka oli Enin ja Union Carbiden yhteisessä määräysvallassa, ei voi muuttaa tätä päätelmää, koska on selvää, että liiketoiminnan luovutus EniChem SpA:n (nykyinen Syndial) ja Polimerin välillä tapahtui 1.1.2002.
- 180 Näiden seikkojen perusteella Enin esittämän toisen kanneperusteen kolmas osa on hylättävä perusteettomana.
- 181 Kaikkien näiden syiden perusteella toisen kanneperusteen toinen osa on hyväksyttävä ja riidanalaisen päätöksen 2 artiklan c alakohta siis kumottava siltä osin kuin siinä vahvistetaan Enille määrätyn sakon määräksi 272,25 miljoonaa euroa ja muut vaatimukset riidanalaisen päätöksen osittaisesta kumoamisesta on hylättävä.

B Vaatimukset sakon määrän muuttamisesta

- 182 On paikallaan, että unionin yleinen tuomioistuin muuttaa edellä 166–171 esitetyistä syistä asetuksen N:o 1/2003 31 artiklan mukaista täyttä harkintavaltaansa käyttäen riidanalaisen päätöksen 2 artiklan c alakohdan siltä osin kuin komissio on hyväksynyt Enin osalta virheellisesti kilpailusääntöjen rikkomisen uusimiseen liittyvän raskauttavan seikan, jonka perusteella se on vahvistanut sakon määräksi 272,25 miljoonaa euroa.

- 183 Esillä olevan asian olosuhteissa komission käyttämä laskentamenetelmä on muilta osin psytettävä, jotta sakon määrä voitaisiin vahvistaa asianmukaisesti.
- 184 Enille määrätyn sakon lopulliseksi määräksi vahvistetaan siis 181,5 miljoonaa euroa.

Oikeudenkäyntikulut

- 185 Unionin yleisen tuomioistuimen työjärjestyksen 87 artiklan 2 kohdan mukaan asianosainen, joka häviää asian, veloitetaan korvaamaan oikeudenkäyntikulut, jos vastapuoli on sitä vaatinut. Saman artiklan 3 kohdan ensimmäisen alakohdan mukaisesti unionin yleinen tuomioistuin voi määrätä oikeudenkäyntikulut jaettaviksi asianosaisten kesken, jos asiassa osa vaatimuksista ratkaistaan toisen asianosaisten ja osa toisen asianosaisten hyväksi. Esillä olevassa asiassa kumpikin asianosainen on veloitettava vastaamaan omista oikeudenkäyntikuluistaan.

Näillä perusteilla

UNIONIN YLEINEN TUOMIOISTUIN (ensimmäinen jaosto)

on ratkaissut asian seuraavasti:

- 1) **EY 81 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan mukaisesta menettelystä 29.11.2006 tehdyn komission päätöksen K(2006) 5700 lopullinen (asia COMP/F/38.638 – butadienikumi ja emulsiopolymeroinnilla tuotettu**

styreenibutadieenikumi) 2 artiklan c kohta kumotaan siltä osin kuin siinä vahvistetaan ENI SpA:lle määrätyn sakon määräksi 272,25 miljoonaa euroa.

2) Enille määrätyn sakon määräksi vahvistetaan 181,5 miljoonaa euroa.

3) Kanne hylätään muilta osin.

4) Asianosaiset vastaavat omista oikeudenkäyntikuluistaan.

Dehousse

Wiszniewska-Białecka

Wahl

Julistettiin Luxemburgissa 13 päivänä heinäkuuta 2011.

Allekirjoitukset

Sisällys

Asian tausta	II - 4465
Oikeudenkäyntimenettely ja asianosaisten vaatimukset	II - 4475
Oikeudellinen arviointi	II - 4476
A Vaatimukset riidanalaisen päätöksen osittaisesta kumoamisesta	II - 4477
1. Ensimmäinen kanneperuste, jonka mukaan Eni on joutunut rikkomisesta vastuuseen lainvastaisesti	II - 4477
a) Ensimmäinen osa, jonka mukaan rikkomisesta vastuuseen joutumisen edellytyksiä on sovellettu virheellisesti	II - 4478
Asianosaisten lausumat	II - 4478
Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta	II - 4483
b) Toinen osa, jonka mukaan ankaraa vastuuta on sovellettu virheellisesti ..	II - 4488
Asianosaisten lausumat	II - 4488
Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta	II - 4491
c) Kolmas osa, jonka mukaan Enin esittämät seikat on arvioitu virheellisesti	II - 4492
Asianosaisten lausumat	II - 4492
Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta	II - 4497
d) Neljäs osa, jonka mukaan pääomayhtiöiden rajoitetun vastuun periaatetta ja vastuuta koskevia yhteisiä periaatteita on loukattu	II - 4500
Asianosaisten lausumat	II - 4500
Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta	II - 4503

2.	Toinen kanneperuste, joka on esitetty toissijaisesti ja koskee sakon määrän vahvistamista lainvastaisesti	II - 4505
a)	Ensimmäinen osa, jonka mukaan varoittavassa tarkoituksessa määrättyä korotuskerrointa on sovellettu virheellisesti	II - 4506
	Asianosaisten lausumat	II - 4506
	Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta	II - 4508
b)	Toinen osa, jonka mukaan sakon perusmäärää on korotettu perusteettomasti kilpailusääntöjen rikkomisen uusimisen vuoksi	II - 4515
	Asianosaisten lausumat	II - 4515
	– Enin lausumat	II - 4515
	– Komission lausumat	II - 4517
	Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta	II - 4519
c)	Kolmas osa, jonka mukaan sakko on laskettu Syndialin poisjättämisen osalta virheellisesti	II - 4522
	Asianosaisten lausumat	II - 4522
	Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta	II - 4524
B	Vaatimukset sakon määrän muuttamisesta	II - 4525
	Oikeudenkäyntikulut	II - 4526